

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

32E JAARGANG

WOENSDAG 26 MAART 1947

No. 1559

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. W. Lambers; N. J. Polak; J. Tinbergen;
H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
J. H. Lubbers (Redacteur-Secretaris).

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

Administratie: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f 26* per jaar. Overzeesche gebiedsdeelen en buitenland f 28 per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar. Losse nummers 75 cents.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Tel. 69300, toestel 6).

INHOUD:

	Blz.
De artikelen van deze week	243
Uit buitenlandsche bron	243
Steun aan den woningbouw door particulieren door Mr J. Wilkens	244
De werkverdeling tusschen kern en vakorganisatie door Jhr Mr R. A. Th. Gevers Deynoot	246
Koelen of vriezen? Mogelijkheden voor de Nederland- sche trawlvisscherij door C. J. H. van den Broek ..	249
Denemarken en Nederland door Mr J. A. Freseman Gratama	252
Boekbespreking:	
Dr Mr L. P. v. d. Doës, De economische beteekenis der sociale verzekering, bespr. door M. F. J. Cool	253
Internationale notities:	
Duitschland	254
Canadeseche valutamoelijkheden	254
Herstel van de zilvermarkt	255
Mededeeling van het secretariaat van de Centrale Commissie voor de Rijnvaart	255
Boekaankondiging	256
Geld- en kapitaalmarkt	256
Statistieken:	
Verkeer en vervoer in Nederland	257
Bankstaten	258
Stand van 's Rijks Kas	259
Eenige indexcijfers van de industriële productie in Neder- land	259

DEZER DAGEN

maakt men historie, in een tot nu toe ongekend tempo. Zelfs voor de officieele voorlichtingsinstanties blijkt het moeilijk, de feiten te volgen, nu ze er zijn. De ontwerp-overeenkomst van Linggadjaï werd geteekend, nog vóór klaarheid was verkregen omtrent hetgeen daaraan voorafging binnen de Commissie-Generaal. Politieke overeenstemming is thans formeel vastgelegd.

„What's past is prologue” staat in Shakespeare's „Tempt”. Behalve politieke details zijn nu ook problemen van economisch herstel eindelijk aan de beurt. Dr van Mook greep hierop reeds vooruit: ter verkrijging van den noodzakelijken invoer zal de Indonesische uitvoer met kracht worden hervat. Vormt de lading, die de Martin Behrman thans legaal meekrijgt, daarvan reeds een begin?

Ook de Amerikaansche Regeering loopt warm. Het voedselexportprogramma, ter vervanging van het werk der U.N.R.R.A., ligt al gereed. Voorts wordt, hoewel het Congres Truman's dollaroffensief in het Midden-Oosten nog moet goedkeuren en de publieke opinie voor steun aan Turkije niet enthousiast is gebleken, reeds gerept van hulp aan Korea, Oostelijk exponent der Russische periferie: \$ 600 millioen, te verdeelen over drie jaar; arrestatie van „linksche elementen” is er reeds begonnen. Ook binnenslands wil Truman thans een zuiveringsproces toepassen: deloyale ambtenaren zullen worden geweerd. De „patient firmness”, kenmerk van de buitenlandsche politiek van Byrnes, is van het adjectief ontdaan.

Zelfs de Groote Vier komen te Moskou op dreef. Merkte „The Times” van 21 Maart jl. nog op, dat, wat Duitschland's economie betreft, „the chief causes of disagreement so far among the Ministers are seen in the different national approaches” — het was vooral Frankrijks behoefte aan Duitse steenkool, die impasse bracht —, over Duitschland's politieke status was men het, tot ieders verbazing, reeds na enkele dagen bijna eens. Krijgt Mac Arthur, die vaart wil zetten achter het vredesverdrag met Japan, zijn zin?

Niet alleen politiek, maar ook economisch leidt echter tempo slechts tot resultaten, indien gecombineerd met geduld, nog steeds een schoone zaak. Te Rome werd eindelijk de Wereldvoedselraad een feit; zij zal prijsstabilisatie en voorraadvorming der agrarische wereldmarktproducten nastreven.

Geduldig doorzetten: een, bij uitstek Nederlandsche eigenschap. Ondanks de schaarschte aan valuta — de vordering door De Nederlandsche Bank van goud en buitenlandsche betaalmiddelen wijst er op — en de periode van spanning tusschen twee oogsten, die de voedselschaarschte binnen onze grènzzen accentueeren, blijft de geest vaardig. Na het afsluiten van een in alle opzichten traditioneel handelsverdrag met Engeland wordt gezocht naar contact met de Oost-Europeesche markten.

Vaardig bleken ook onze bureu, waar Spaak met spoed een kabinet vormde; hij volgde de partijgroepeering van het Nederlandsche. Was hij dáárom zoo snel gereed?

J. P. WYERS'
INDUSTRIE- EN HANDELSONDERNEMING N.V.

gevestigd te **AMSTERDAM.**

UITGIFTE van
f 2.000.000.— 3½ pCt. Obligatiën,
waarvan een bedrag van **f 500.000.—**
op inschrijvingsvoorwaarden is geplaatst,
in stukken van **f 1000.—** aan toonder.

Ondergeteekende bericht, dat de inschrijving op
f 1.500.000.— nom. van bovengenoemde uitgifte zal
zijn opengesteld op

WOENSDAG, 2 APRIL 1947,
van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam en
's-Gravenhage

tot den koers van 100½ pCt.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn bij de
kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Amsterdam, 25 Maart 1947.

INSTITUUT VOOR
SOCIALE WETENSCHAPPEN

Nieuwe mondelinge cursussen voor:

M.O. Economie
M.O. Staatsinrichting
Cand. en Doct. Rechten

De cursussen worden gegeven te Amsterdam, Rotterdam,
Den Haag; Economie bovendien te Arnhem, Eindhoven,
Groningen, Haarlem, Hengelo, Den Bosch, Leeuwarden,
Leiden, Tilburg, Utrecht.

Prospectus en inlichtingen: 's-Gravenhage,
Wassenaarscheweg 39 d - Telefoon 775382

Binnenkort verschijnt
als 39e Publicatie van het N.E.I.

Dr H. J. Witteveen

Loonhoogte
en werkgelegenheid

Prijs f 6,—

(prijs voor leden en donateurs van het
N.E.I. f 4,50)

Verkrijgbaar in den boekhandel en bij de uitgevers
De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem

ROTTERDAMSCHER
BANKVEREENIGING

200 VESTIGINGEN
IN NEDERLAND

ASSURANTIËN

OP

ELK

GEBIED

Vermogensheffingen

Objectieve en deskundige
voorlichting aan bedrijven en
particulieren die een deel van
hun vermogen moeten vrij-
maken voor betaling der ko-
mende heffingen, verstrekt de

Naaml. Venn.

Hollandsche
Belegging- en
Beheer-Mij.

Anno 1930

Heerengracht 320 - Amsterdam C

Commissarissen:

Prof. Ir. I. P. de Vooy;
Drs. J. H. Gispens;
Mr. J. E. Scholtens.

Directie:

Gerlof Verwey;
Dr. F. Ph. Groeneveld;
A. C. Leeuwenburgh.

R. Mees & Zoonen

Anno 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

Rotterdam

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen
Amsterdam (alleen Assurantie)

N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE

Boekelo · Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van:
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

DE
ARNHEM
LEVENSVZERKING-
MAATSCHAPPIJ

PERSONEELSVZERKINGEN

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK.

Mr J. Wilkens, Steun aan den woningbouw door particulieren.

Op grond van de „Financieringsregeling Woningbouw 1947” zal aan particuliere bouwers van Rijkswegen een bijdrage in de exploitatie worden gegeven, gedurende 10 of 15 jaren. Blijken daarna de bouwkosten nog onrendabel, dan kan een uitkeering ineens volgen.

Deze regeling, hoewel principieel gezond, heeft het bezwaar, dat de bijdrage te klein is en dat de Overheid te veel wil regelen. Toekenning van een toekomstige premie ware te overwegen, zoodanig, dat zij weer niet te klein is, bijv. 5 pCt. over het bedrag der onrendabele bouwkosten gedurende de eerste jaren in plaats van 4 pCt. Voorts moet meer vrijheid worden gegeven aan het particulier initiatief, voor het ten uitvoer leggen van bepaalde gezonde projecten.

Jhr Mr R. A. Th. Gevers Deynoot, De werkverdeling tusschen kern en vakorganisatie.

Tot het typische werk van de vakorganisaties behoort het overleg met werkgevers over de arbeidsvoorwaarden. De vakorganisaties kunnen bij wijze van delegatie dit werk voor een deel overlaten aan de kern.

Elke onderneming is te vergelijken met een gezin. De behartiging van vraagstukken betreffende het ondernemingsgezinsleven behoort tot de taak van de kern. Elke onderneming heeft ook een doel. Problemen, die daarmee verband houden, moeten eveneens aan de kern worden overgelaten. Natuurlijk kunnen de vakorganisaties daarbij behulpzaam zijn, bijv. door voorlichting of opleiding, waardoor de kern haar taak beter kan uitvoeren.

De kern mag niet worden beschouwd als een verlengstuk van de bedrijschappen, al kunnen deze door middel van delegaties bepaalde werkzaamheden aan de kern overlaten.

C. J. H. van den Broek, Koelen of vriezen?

De vischrijdheid in de Noordzee blijkt beperkt te zijn. De vraag naar visch daarentegen is gestegen. In Nederland tengevolge van de bevolkingsvermeerdering. Nederland kan meer aan het buitenland leveren door de uitschakeling van Duitsland. Nieuwe vischgebieden dienen te worden geëxploreerd, met name rondom IJsland en in de Barends-zee.

De moeilijkheid is echter, dat de lange afstand de visch blootstelt aan een grootere kans op bederf. De koeltechniek kan belangrijk worden verbeterd, o.a. door de temperatuur iets onder nul te houden. Het blijft echter een wedloop met den tijd.

Mr J. A. Freseman Gratama, Denemarken en Nederland.

Een vergelijking van den economischen toestand in Denemarken en Nederland, vóór, tijdens en na den oorlog.

Beide landen hebben door den oorlog aanmerkelijke schade geleden, terwijl het uitvallen van Duitsland als handelspartner groote moeilijkheden met zich brengt.

Hoewel Denemarken in vergelijking met Nederland veel minder schade heeft opgelopen, is dit land door zijn overwegend agrarische oriëntering, gepaard gaande aan hooge kostprijsstijgingen, zwakker komen te staan dan ons land, dat bovendien door aansluiting aan België een bepaalde compensatie voor het Deutsche achterland kan verkrijgen.

UIT BUITENLANDSCHE BRON.

De credieten van de Canadeesche Regeering aan het buitenland waren, volgens mededeelingen in het „House of Commons”, eind Januari jl. bijna voor de helft opgenomen. De omvang van deze exportcredieten na de bevrijding was als volgt (in miljoenen Can. dollars):

Landen	Verleend	Hiervan opgenomen
Engeland	1.250	540
Frankrijk	242,5	145,4
Nederland	125	67,0
België	100	51
China	60	17,6
Tsjechoslowakije	19	3,9
Nederlandsch-Indië	15	5,4
Noorwegen	30	16,4
Rusland	3	2,9
Totaal	1.844,5	849,6

De landbouw in Engeland zal, volgens een pas verschenen witboek, zoo meldt „The Times” van 19 Maart jl., tegen 1950—’51 een zoodanige productie van voedingsmiddelen kunnen bereiken, dat, tegen vóóroorlogse prijzen, een bedrag van £ 80 miljoen aan buitenlandsche valuta kan worden bespaard. De netto-opbrengst van de Britsche landbouw, die vóór den oorlog £ 239 miljoen bedroeg (in 1943—’44 £ 280 miljoen) kan tegen 1947—’48 worden opgevoerd tot £ 299 miljoen en tegen 1950—’51 tot £ 318 miljoen. Bij een stijging van het algemeene prijsniveau van 65 pCt. t.o.v. van vóór den oorlog komt dit neer op een opbrengststijging van resp. £ 99 miljoen en £ 130 miljoen.

De export van steenkool en electriciteit uit de Ruhr naar Frankrijk, België en Nederland toonde van Juli 1945 tot en met December 1946, volgens „Records and Statistics, supplement to The Economist” van 22 Maart jl., de volgende cijfers:

	Steenkool	Bruinkool- briketten	Electriciteit (1.000 kWh)
	(in duizenden metr. tonnen)		voor 1946
Frankrijk ¹	2.139	851	743.857
België	2.127	496	195.247
Nederland	1.794	413	47.721

De rubberproductie op Malakka heeft zich gedurende 1946, blijkens „The Investors’ Chronicle” van 22 Maart jl., van de gevolgen der bezetting aanzienlijk hersteld. De totale opbrengst over 1946 bedroeg 403.207 ton, waarvan ondernemingsrubber 173.515 ton en bevolkingsrubber 229.692 ton. Voor ondernemingsrubber steeg de maandproductie van 1.308 ton in Januari tot 25.162 ton in December; voor bevolkingsrubber bedroegen deze cijfers resp. 10.692 ton en 29.448 ton. Men verwacht, dat de productie in 1947 die van 1940 (549.327 ton) zal bereiken. De export in 1946 bedroeg 305.840 ton.

Het Spaansche budget voor 1947 stelt de uitgaven op iets meer dan 14 milliard pesetas, de ontvangsten op 13 milliard pesetas, aldus „The Banker” van Maart 1947. De militaire uitgaven zullen iets minder dan 7 milliard pesetas bedragen (33 pCt. meer dan het cijfer voor 1946), terwijl voor agrarische doeleinden minder dan 1 pCt. van de totale uitgaven is uitgetrokken. De landbouw, belangrijke bron van volksbestaan, heeft het moeilijk.

Belemmeringen voor de productie zijn: gebrek aan machines, trekpaarden, muilieren en kunstmest.

De middelen ter financiering van het Argentijnsche vijf-jarenplan zijn door den senaat zonder discussie toegewezen, t.w. tot nu toe 4.625 miljoen pesos van de rond 6.700 miljoen pesos, die voor civiele uitgaven zijn bestemd. Volgens de „Neue Zürcher Zeitung” van 20 Maart jl. zullen 3.500 miljoen pesos worden besteed aan watervoorzieningswerken, haveninstallaties, bouwnijverheid en wegebouw, transportwezen, aanleg van vliegvelden, vreemdelingenverkeer, voor aankoop van schepen en aanleg van nationale parken; 1.125 miljoen pesos werden toegewezen voor de energieverzorging, den bouw van stuw- en krachtinstallaties en voor een aardgasleiding.

STEUN AAN DEN WONINGBOUW DOOR PARTICULIEREN.

De aankondiging van regeeringswege, dat binnenkort een wettelijke regeling tot een „betere verdeeling” van de beschikbare woonruimte kan worden verwacht, heeft in breede kringen ongerustheid gewekt. De Nederlander is — terecht — zeer gesteld op zijn „privacy” in het wonen. Gedwongen samenwoning draagt niet bij tot veraangenaming van het leven en is zeker evenmin bevorderlijk voor de zedelijkheid, te minder naar mate de woningen kleiner zijn. Wordt er, zoo vraagt menig een zich af, wel met voldoende energie een oplossing in de goede richting gezocht en had men met name niet tijdig kunnen zorgen, dat er een voldoende aantal kleine nieuwe woningen werden gebouwd om het bevolkingsaccres op te vangen?

Er was immers een fraai „Plan”, dat voorzag in den bouw van 10.000 woningen in 1946 en een nog fraaier, dat voorziet in den bouw van 26.000 woningen voor 1947. . . .

En nu blijkt, dat er in 1946 nog geen 1.200 nieuwe woningen werkelijk geheel zijn afgebouwd (tenzij men daaronder wil begrijpen de woningen, die aanbesteed zijn, maar het publiek zou dit als boerenbedrog aanmerken) en wie geen vreemde in het Jerusalem der bouwwereld is, weet, dat men van het programma voor 1947 vrijwel heelemaal niets verwacht — tenzij men de voor 1946 in het vooruitzicht gestelde woningen er nog een keer in wil begrijpen.

Wij gelooven, dat men hier een ernstige psychologische fout heeft gemaakt en dat daarom het Ministerie voor den Wederopbouw meer aan vertrouwen heeft ingeboet dan noodig zou zijn geweest.

Dit is temeer jammer, omdat juist het Ministerie voor den Wederopbouw — wanneer het zich gaarne met den in sommige politieke kringen nu eenmaal als modieus beschouwde plan-economischen profetenman kan willen tooien — gemakkelijk een plan had kunnen lanceren, dat ook inderdaad is uitgevoerd en waarvoor men met reden erkentelijk mag zijn.

Wij bedoelen het plan om in verband met de materialenschaarschte na den oorlog allereerst de gehavende panden weer bewoonbaar te maken. Had men daarop den nadruk gelegd, dan had men er nu op kunnen wijzen, dat bijv. alleen al in Den Haag — misschien de stad, waar in den oorlogstijd de meeste woonruimte verloren ging — op deze wijze tot 1 Januari 1947 reeds weer ongeveer 17.000 woningen aan den beschikbaren voorraad zijn toegevoegd. Een eenvoudige en dus bruikbare regeling tot vergoeding van oorlogsschade beneden f.3.000 per woning en de snelle in beslagname van de aanwezige materialenvoorraden door de Haagsche wederopbouwautoriteiten heeft dit belangrijke resultaat mogelijk gemaakt.

Het zijn dergelijke prestaties, die den Nederland eenige keeren bezoekenden vreemdheid opvallen als gunstig afstekend bij het trage tempo in den vooruitgang van den wederopbouw in andere landen.

Nieuwbouw door particulieren.

Nu dit proces echter vrijwel is voltooid, dient de nieuwbouw zoo spoedig mogelijk op gang te worden gebracht en terecht heeft de Regeering begrepen, dat zulks alleen bevredigende resultaten kan opleveren, indien de particuliere bouw weer mogelijk wordt gemaakt.

Na den vorigen oorlog immers deed men de ervaring op, dat overheidsbouw veel te duur was, een te traag verloop had en te weinig aanpassingsvermogen bezat voor de wisselende behoefte, terwijl men na invoering van een premiestelsel voor den particulieren bouw reeds na enkele jaren de ergste tekorten had ingehaald en de huurwetten in 1926 kon afschaffen.

Vandaag doet men met den nu aanvankelijk toch welhaast onvermijdelijken overheidsbouw precies dezelfde ervaringen op. Zoo wordt door B. en W. van Den Haag de mededeeling aan den Raad, dat van de voor 1946 in het vooruit-

zicht gestelde 1.000 woningen *nog geen enkele* is voltooid, in den volgenden milden vorm gecamoufleerd: „dat thans — Februari 1947 — in uitvoering of gegund zijn 328 woningen”¹⁾.

Daarentegen betracht men wel den onnoodigen spoed bij den bouw van een nieuw stadhuis waarmee onder de gegeven omstandigheden beter nog even zou kunnen worden gewacht. Nu juist niet zoozeer, omdat ten behoeve van dezen bouw vijf bestaande huizen zullen worden gesloopt — al strekt dat natuurlijk niet bepaald tot aanbeveling — als wel voornamelijk, omdat voor de nu aanbesteede fundamente en rompbouw alleen al 1.700 m³ hout noodig is, wat dus beteekent, dat er 340 woningen niet kunnen worden gebouwd, daar hout een van de „bottle necks” van den woningbouw uitmaakt en per woning slechts 5 m³ hout mag worden gebruikt.

Op het gebied van verkwistenden overheidsbouwspant Amsterdam misschien toch nog de kroon. Daar bouwt men op het oogenblik in de zandwoestijnen van Oost een aantal woningen op een plek, waar straten en trottoirs nog moeten worden gemaakt en alle gas-, electriciteits- en waterleidingbuizen nog aangelegd — alsof we in een tijd van den grootsten overvloed leefden en alsof er elders in Amsterdam geen kilometers terrein te vinden was, waar men kan bouwen zonder dat men al deze bijkomende materialen ook nog aan de schaarsche voorraden moet onttrekken. Daar komt nog bij, dat men hier de aanbesteding opvoorschrijf van het Ministerie voor den Wederopbouw heeft moeten gunnen aan den laagsten inschrijver. Op het eerste gezicht lijkt dit niet zoo onlogisch, maar onder de bestaande omstandigheden kan het gemakkelijk beteekenen, dat men moet gunnen aan den grootsten beunhaas, die van eenige weken werk alles te winnen en niets te verliezen heeft. Dit onbedoelde gevolg is hier inderdaad ingetreden, zoodat het werk nu stil ligt en de afbouw weer idem zooveel vertraging zal ondervinden en idem zooveel duurder zal uitkomen.

Plannen der Regeering.

Wij zullen thans nagaan, hoe de Regeering den hoofdweg tot verbetering der woningpositie, de bevordering van den particulieren woningbouw, denkt te kunnen bewandelen.

De desbetreffende regeling vindt men in de Nederlandse Staatscourant van 27 Januari 1947 No. 18, onder den naam „Financieringsregeling Woningbouw 1947” (verder kortweg „de regeling” genoemd); ze is ondertekend alleen door den minister van Openbare Werken en Wederopbouw a.i., H. Vos, hoewel men toch moet aannemen, dat de minister van Financiën een stevige „finger in the pie” heeft gehad. De veronderstelling ligt immers voor de hand, dat men thans niet tot een premieregeling is overgegaan, waarmee men na den vorigen oorlog zooveel succes heeft gehad, omdat de berooide toestand van de Schatkist zulks moeilijk toelaat, terwijl ook monetaire overwegingen een rol zullen hebben gespeeld. Bovendien zou den bouwer bij de onvermijdelijk komende huurverhooging dan een ongemotiveerd buitenkansje in den schoot vallen.

Deze keer heeft men den steun ter financiering van de abnormaal hoge bouwkosten gezocht in een jaarlijksche rijksbijdrage in de exploitatie gedurende 10 of 15 jaren, na afloop van welke termijnen de Minister zal bepalen, dat overeenkomstig de in de regeling vastgelegde normen een uitkeering in eens wordt toegekend, indien ook volgens de dan geldende huurprijzen nog een gedeelte van de bouwkosten als onrendabel dient te worden beschouwd.

De bouwer moet dus zelf zien op de gebruikelijke wijzen den bouwsom bijeen te brengen, met dien verstande, dat de bestaande regeling ten aanzien van de tweede hypotheek in de regeling is opgenomen; van rijkswege kan dus via de Gemeenten een tweede hypotheek van ten hoogste 15 pCt. van de bouwkosten worden gegeven achter 70 pCt.

¹⁾ Antwoord van B. en W. op vragen van het raadslid Mevr. N. C. Bouma—van Strieland.

eerste hypotheek. De bouwer moet derhalve in ieder geval 15 pCt. van de bouwkosten zelf fourneeren, wat bij de tegenwoordige gestegen kostprijzen tot ongeveer 300 pCt. van vóór den oorlog een vrij zwaren eisch mag worden genoemd, althans voor den beroepsbouwer; voor den bouwer-belegger speelt dit natuurlijk geen rol, doch die zal zelfs van de tweede hypotheekregeling als regel geen gebruik willen maken.

Beoordeeling der plannen.

Wij zullen nu aan de hand van een eenvoudig voorbeeld uit de praktijk duidelijk trachten te maken, hoe de regeling zal werken en daarbij zullen de sterke en zwakke kanten als vanzelf ter sprake komen.

Wij nemen een benedenhuis met 2 bovenwoningen in Den Haag, met een huurprijs van f 40 + 2 x f 35 per maand, of in totaal f 1.320 per jaar, waarvan de bouwkosten thans bedragen f 31.500 en de benodigde grond f 4.000, zoodat de stichtingskosten f 35.500 bedragen. We blijven daarmee beneden de grens van hoogstens 500 m³ inhoud der woningen, welke de regeling in het algemeen stelt.

Volgens art. 11 der regeling mogen nu voor de berekening van de bijdrage ten hoogste de volgende exploitatielasten in rekening worden gebracht:

a. Belastingen, in ons geval	f 180,—
b. Watergebruik, mits ten laste van den verhuurder	p.m.
c. Premie brandverzekering, ½ %/100 bouwkosten	„ 15,75
d. Huurderving 2 pCt. van de huren	„ 26,40
e. Onderhoud, 12 pCt. van de huren	„ 158,40
f. Administratie, 2 pCt. van de huren	„ 26,40
g. Risico (en dus c.q. winst) 7 pCt. van de huren	„ 92,40
h. 4 pCt. rente van den grond ad f 4.000	„ 160,—
	<u>f 659,35</u>

Deze percentages zijn den bouwer over het algemeen wel krap toegemeten. Voor de administratie van weekwoningen staat de regeling 3 pCt. van de huren toe, doch voor niet geheel nieuwe woningen zal de administratie dikwijls niet tegen deze percentages kunnen worden uitbesteed. Huurderving van 2 pCt. is in den tegenwoordigen abnormalen woningnood voldoende, doch zoodra er maar even meer keuze is, zal men daar veelal niet mee uitkomen. Met 12 pCt. van de huren voor onderhoud zal men na de eerste jaren zeker niet toe kunnen; bovendien is het juist om bij de tegenwoordige kunstmatige huren en gestegen loonen en materialenprijzen het onderhoud uit te drukken in een percentage van den kostprijs. Het verschil tusschen de huur en de som der bovengenoemde lasten vormt de netto-opbrengst, in ons voorbeeld dus f 1.320 — f 659,35 = f 660,65.

„Deze netto-opbrengst” — zoo vervolgt de regeling — „wordt geacht te zijn de annuïteit over 50 jaren van de *rendabele bouwkosten* tegen een door den Minister vast te stellen rentevoet, welke zooveel mogelijk gelijk zal zijn aan de gemiddeld geldende hypotheekrente”.

Deze rentevoet is momenteel vastgesteld op 4 pCt., doch of deze formule overigens aan elken eenvoudigen bouwer direct duidelijk is en hij over de noodige annuïteitentafels beschikt, lijkt twijfelachtig.

Hoe dit ook zij, in ons voorbeeld komt men langs dezen weg tot een bedrag aan rendabele bouwkosten van f 14.200, zoodat de niet-rendabele bouwkosten belopen f 31.500 — f 14.200 = f 17.300.

Gezien al het vorenstaande, zal de jaarlijksche bijdrage dus nu moeten worden vastgesteld op 4 pCt. van f 17.300 of f 692. Echter kan deze bijdrage volgens art. 12 van de regeling worden gewijzigd ingeval van officieel erkende wijziging in het huurniveau. Mochten de huren bijv. zoodanig worden verhoogd, dat de berekening van art. 11 der regeling geen onrendabele bouwkosten meer oplevert,

dan vervalt de bijdrage (en c.q. de uitkeering inéens) voor goed. Dalen dan later de huren weer; dan zit de bouwer met den strop. En aangezien hij anderszins bouwende volgens de regeling, de kans op het maken van winst gerust wel mag afschrijven, gelijk wijnschietten zullen zien, zal het ons verbazen, hoeveel bouwers hierin zullen trappen.

Laat ons daarom thans eens nagaan hoe de exploitatierekening in het door ons bij wijze van voorbeeld genomen geval er uit zal zien, indien de bouwer gebruik maakt van de tweede hypotheek tot 15 pCt. van de stichtingskosten en hij het geluk heeft een eerste hypothecaire geldschrijver te vinden, die hem 70 pCt. van de tegenwoordige stichtingskosten op eerste hypotheek wil verschaffen. Het beeld wordt dan dus zoo, dat de bouwer zelf f 5.325 fourneert met een eerste hypotheek van f 24.850 tenaer een tweede van f 5.325, hetgeen in totaal uitmaakt de stichtingskosten ad f 35.500.

Hij ontvangt het eerste jaar f 1.320 huur + f 692 bijdrage of in totaal f 2.012.

Daarvan gaan af de volgende exploitatiekosten:

Belastingen	f 180,—
Premie brandverzekering	„ 15,75
Huurderving, 2 pCt. der huren	„ 26,40
Onderhoud, 12 pCt. der huren	„ 158,40
Administratie, 2 pCt. der huren	„ 26,40
4 pCt. rente eerste hypotheek	„ 992,40
4 pCt. rente tweede hypotheek	„ 213,77
2 pCt. aflossing tweede hypotheek (volgens art. 7 van de 22 regeling verplicht)	„ 106,50
2 pCt aflossing eerste hypotheek (volgens art. 7 van de 22 regeling verplicht)	„ 497,77
4 pCt. rente eigen geld	„ 160,—
In totaal	<u>f 2.430,45</u>

De bouwer zal er het eerste jaar dus f 418,45 zelf moeten bijleggen! De ontwerpers van de regeling zullen dit wel niet zoo erg hebben gevonden, omdat zij hem een lang leven gunnen en dan komt hij uiteindelijk toch wel ongeveer aan zijn trek. Reeds na een jaar of 20 houden de tekorten op en kan de bouwer beginnen het extra terin gestoken kapitaal geleidelijk er wederuit te halen. En wanneer er geen huurverhoging komt, leno de Staat dus over 10 of 15 jaar het bedrag der niet-rendabele bouwkosten gaat betalen, dan zal de bouwer al na 10 of 15 jaartjes kunnen beginnen zijn extra geïnvesteerd eigen kapitaal terug te ontvangen.

Tenslotte zal hij na een goede 50 jaar zelfs een geheel schuldenvrij bezit hebben.

Dat niettemin de belangstelling van den kant der eigen bouwers erg groot zal zijn, zal wel niemand verwachten.

Het bestek van dit tijdschriftartikel laat niet toe verder op details in te gaan. De grondgedachte van de regeling is zeker aanvaardbaar, doch de uitwerking gaat mank aan een veelvuldig voorkomend euvel van dezen tijd, nl. dat de Staat te veel wil regelen en zich al te inhaliig betoont.

Toch zal de regeling mogelijk wel eenige toepassing vinden. Bij sommige verzekeringmaatschappijen en pensioenfondsen is de beleggingshonger naar huizen zoo groot, dat zij over de bezwaren wel heen zullen willen stappen; nu zij toch over groote, weinig rendeende middelen beschikken en zonder bezwaar op zeer langen termijn kunnen zitten. Voorts zullen er altijd enkelen zijn, die door inflatievrees bevangen, onder alle omstandigheden omzetting van guldenaldi in „Sachwerte” zullen prefereren ten eindelijk zullen misschien enkele bouwers noodgedwongen erin de voorkeur aan geven op hoop van zegen mee te doen boven een verdere werkloosheid, die hun laatste middelen kansloos dreigt op te soupeeren.

Doch een machtige stimulans om den woningnood te overwinnen, voorzoover de materialenpositie zulks toelaat, zal er zonder de noodige wijzigingen niet van uitgaan.

Toekenning van premies.

Daarom is wel eens het idee aan de hand gedaan om den bouwer tegenover zijn vele risico's een toekomstige premie toe te kennen, nl. door hem 25 pCt. van het bedrag der na 10 of 15 jaar vast te stellen uiteindelijk onrendabele bouwkosten als premie te geven.

Ongetwijfeld leert de ervaring, dat de kans op winst — zelfs al is het pas over 10 of 15 jaar — een enorme prikkel tot energie-ontwikkeling beteekent en hieraan wordt niets veranderd door het eveneens proefondervindelijk gebleken feit, dat naast de enkelen, die hun winstkans weten te grijpen, dikwijls een veel grooter aantal staat, dat uiteindelijk slechts verlies incasseert. Niet ten onrechte zegt de volksmond, dat een huis is een kruis. . . .

Hoewel ook naar onze meening in principe de oplossing wel in deze premierichting moet worden gezocht, is de voorgestelde vorm van uitgestelde premie toch minder efficiënt, omdat de moeilijkheden juist schuilen in de tekorten der exploitatierekening van de eerste 10 tot 20 jaren. Een annuïteit is prachtig voor het maken van een theoretische berekening, maar in de praktijk van de hypothecaire credietverleening zijn de annuïteiten reeds langer dan een halve eeuw geleden als volkomen onbruikbaar ter zijde gesteld. De geldschietter, die een zoo hoog mogelijk voorschot geeft, wenscht juist in de eerste jaren een flinke jaarlijksche aflossing om zijn risico terug te brengen. Bovendien bleek in verschillende omstandigheden, o.a. bij gedeeltelijke verkoop en ontslag uit het hypothecair verband, de annuïteit een hinderlijke sta-in-den-weg en tot overmaat van ramp kreeg de debiteur, die de berekeningen meestal niet kon volgen, nog het gevoel, dat hij werd genomen. Vandaar, dat men in de oudste hypotheekbankverslagen uit het laatst van de vorige eeuw nog vrij wat annuïteitsleeningen aantreft, doch tegenwoordig nimmer meer. Trouwens, ook het tegenwoordige systeem van pandbriefuitlotingen verdraagt zich in het geheel niet meer met annuïteitsleeningen.

Om al deze redenen zouden wij het bovenbesproken idee van een toekomstige premie willen amendeeren in dien zin, dat in de eerste 10 of 15 jaren een premietoelage van 25 pCt. op de rijksbijdrage wordt gegeven. Dat komt dus neer op 5 pCt. in plaats van 4 pCt. rente gedurende de eerste jaren over het bedrag der onrendabele bouwkosten. In ons voorbeeld zou daardoor het exploitatietekort voor den bouwer in het eerste jaar worden teruggebracht van f 418,45 tot f 245,45.

Van een dergelijke wijziging zou zeker, zoolang nog geen electriciteerende, dan toch een wat meer stimuleerende werking uitgaan, al blijven er ook dan nog nevenkwesities, waarvan de oplossing misschien nog tot moeilijkheden aanleiding zal geven. Wij denken hier bijv. aan de hoogte van de eerste hypotheek tot 70 pCt. van de stichtingskosten, of in ons voorbeeld f 24.850, zoodat de taxateurs meer naar exploitatiewaarde dan naar verkoopwaarde zullen moeten schatten. Of zou men in het systeem der regeling taxatie wellicht heelemaal overbodig moeten achten? Men bedenke daarbij echter, dat de bijdrage aan den geldschietter niet een waarborg van hetzelfde gehalte biedt als de huuropbrengsten, omdat buiten zijn toedoen de bijdrage geheel kan ophouden, bijv. wanneer door den eigenaar zonder toestemming van den Minister wijziging in de bestemming van de woning wordt gebracht (art. 12 lid 5).

De situatie is zoo geforceerd, omdat er een te groote incongruentie tusschen bouwkosten en huuropbrengsten bestaat. Nu de regeling toch al is gebaseerd op de gedachte aan toekomstige huurverhoging, zou men dan niet beginnen om alvast bij den nieuwbouw gezondere verhoudingen te scheppen, door bijv. 25 pCt. huurverhoging toe te laten? Er zijn immers ook dan nog liefhebbers genoeg voor huur en de bouw wordt dan althans iets meer „selfsupporting”, hetgeen om diverse redenen bitter noodig is.

Meer vrijheid aan het particulier' initiatief.

Naast het aanbrengen van wijzigingen in de regeling dient dan verder allereerst aan het particulier' initiatief veel meer vrijheid te worden gegeven. Immers, evenals in vele andere sectoren van het bedrijfsleven berst men in het woningbouwbedrijf letterlijk van ideeën, initiatief en ondernemingsgeest, doch dit alles is tot onvruchtbaarheid gedoemd, zoolang de huidige ziekelijke staatsordeningswellust iedere natuurlijke ontwikkeling tegenhoudt.

Laten wij enkele voorbeelden noemen.

De heer P. H. het Lam, een bekende figuur uit het verenigingsleven van de Amsterdamsche bouwwereld, heeft het idee aan de hand gedaan om de daartoe geschiktte zolderverdiepingen van huizen in de groote steden tot aparte woningen in te richten. Het is bijna het ei van Columbus, want hierdoor zal men in de groote steden en met name te Amsterdam, op zeer eenvoudige wijze duizenden woningen aan den bestaanden voorraad kunnen toevoegen, vrijwel zonder dat er materialen voor noodig zijn! Uit de huren kunnen de kosten in 10 à 12 jaren worden afgeschreven en zoodra de ergste woningnood tot het verleden behoort, kunnen deze redelijke zoldernoodwoningen strekken tot vergrooing der woonruimte van de bestaande benedenbewoners.

In het nummer van „COBOUW” van 16 Januari jl. vindt men een plan van de architecten Lucas & Hoogstraten om dubbele tweekamerwoningen te bouwen, welke in de toekomst gemakkelijk door het sloopen van één tusschenmuur tot vierkamerwoningen kunnen worden omgevormd. Aan deze soort woningen bestaat groote behoefte tegen een huurprijs, die slechts geringen steun in den vorm van een rijksbijdrage noodig maakt. Ook dat zijn praktische plannen, welke door de eigenaren van nog bestaande bouwrijpe terreinen gaarne zouden worden uitgevoerd, en het ligt toch voor de hand, dat men thans allereerst de gelegenheid moet geven om deze terreinen vol te bouwen.

Conclusie.

Resumeerende mogen wij concludeeren, dat een wet tot betere verdeling der bestaande woonruimte met zijn onvermijdelijke consequenties van gedwongen samenwoning slechts het betreurenswaardig onvermogen van de Regering zou demonstreeren om het woningprobleem op gezonde wijze op te lossen.

Wij meenen met genoeg voorbeelden te hebben aange-toond, dat het waarlijk ook wel anders kan.

Er ligt hier een dankbare taak voor den nieuwbenaemden minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting, den heer Neher, wiens eerste publieke uitingen hem doen kennen als iemand, die van de zegeningen der centraliseerende staatsplaneconomie nog niet direct overtuigd is en in ieder geval zich niet te buiten wenscht te gaan aan de voorspellingswoede van zijn meer principieel orderingsgezinde collega's.

Indien hij het goede vermag door te zetten, dan zal hij daarbij zeker op den steun kunnen rekenen van een kern van hoofdamttenaren aan zijn Departement, integer en bekwaam, die ongetwijfeld zich met hart en ziel aan de bevordering van den normalen woningbouw willen wijden en daaraan een zekere algemeene leiding vermogen te geven, doch die geen taak kunnen volbrengen, welke de noodlottige gedachte van staatsplaneconomische almacht hen op de schouders heeft willen leggen.

Mr J. WILKENS.

DE WERKVERDEELING TUSSEN KERN EN VAKORGANISATIE.

Eén van de moeilijke vraagstukken, die zich voordoen bij de regeling van het werk van ondernemingsraden en kernen¹⁾, is het volgende: waar moet de grens worden

¹⁾ Zie ook: „Kern of ondernemingsraad” in „E.-S.B.” van 5 Maart 1947.

getrokken tusschen de werkzaamheid dezer organen en die der werknemersorganisaties?

De werkverdeling wordt veelal aangeduid met begrippen als „vraagstukken van algemeenen aard” of „van principiële aard”, die door de vakorganisaties zouden moeten worden behandeld, en „aangelegenheden van intern karakter”, die tot de bevoegdheid van het ondernemingsorgaan zouden behooren. Een dergelijke onderscheiding munt uit door vaagheid, in het bijzonder omdat daarbij in het midden wordt gelaten, wie mag uitmaken of een kwestie van algemeenen dan wel van internen aard is en wat de criteria daarbij behooren te zijn. Er is daarom reden, deze aangelegenheid aan een nader onderzoek te onderwerpen.

In het volgende wordt gepoogd, een bijdrage te leveren tot verheldering in deze, zonder dat aanspraak wordt gemaakt op volledigheid. Met name blijft hier buiten beschouwing de bemoeienis met het persoonlijke leven van de werknemers buiten de onderneming en met hun huisgezinnen.

Een onduidelijke of onjuiste werkverdeling zal in de eerste plaats licht tot moeilijkheden aanleiding geven met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden.

In sommige landen wordt dan ook het geheele vraagstuk der werkverdeling op dit punt omzeild door de bepaling, dat het ondernemingsorgaan geheel is uitgesloten van overleg over dit onderwerp. Dit is het geval bij de „joint production committees”, die sedert den oorlog in grooten getale bestaan in de Angelsaksische landen. Het overleg over de arbeidsvoorwaarden vindt daar plaats tusschen den werkgever en de vakorganisatie en eventueel de „shop stewards” — dit zijn de vertegenwoordigers der vakorganisaties in de ondernemingen. In Nederland is dat niet het geval: overleg over de uitvoering van de C.A.O. of de regeling van loonen en andere arbeidsvoorwaarden, over de tarieven en over dergelijke onderwerpen behoort hier veelal tot de werkzaamheden van de kernen.

Het is in dit verband dienstig voor een goed begrip om na te gaan, wat de functie der vakorganisaties is met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden.

In vroeger tijd stelde iedere werkgever zelf vast, onder welke voorwaarden hij arbeiders in dienst wilde nemen. De arbeiders moesten deze arbeidsvoorwaarden wel aangaan, tenzij een andere werkgever hen onder gunstiger voorwaarden wilde te werk stellen. De macht van iederen werkgever ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden was slechts beperkt door hetgeen zijn concurrenten aan de arbeiders boden. Bij een tekort aan arbeiders immers moest hij zorgen, dat een andere werkgever zijn arbeiders niet weglakte.

Weliswaar gold het „arbeidscontract” juridisch als een in vrijheid tusschen twee partijen gesloten overeenkomst, maar dat veranderde niets aan het feit, dat de werkgever in verband met zijn grootere economische mogelijkheden en uithoudingsvermogen kon bepalen, wat er in dat contract zou staan, zonder dat hij zich van de verlangens van de arbeiders veel behoefte aan te trekken.

Deze wijze van totstandkoming van de arbeidsvoorwaarden is geheel veranderd door het afsluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten, hetgeen mogelijk werd, doordat de arbeiders en ook de werkgevers zich gingen organiseren. Daarbij stond niet meer één werknemer tegenover één werkgever, maar een organisatie, die een groot deel der betrokken arbeiders omvatte, tegenover één of meer werkgevers. De algemeen verbindend verklaaring van collectieve contracten door de Overheid, waardoor deze ook voor niet-georganiseerde werkgevers bindend werden, heeft het belang dezer contracten nog vergroot. Door deze veranderingen zijn werkgevers en arbeiders langzamerhand niet slechts theoretisch-juridisch, maar ook in de praktijk goeddeels tot gelijkwaardige partijen geworden.

Deze ontwikkeling heeft tengevolge gehad, dat de arbeidsvoorwaarden goeddeels niet meer in elke onderneming afzonderlijk werden vastgesteld, doch voor een geheel bedrijfstak in eens. De werkgever is daardoor in veel sterkere mate gebonden dan vroeger het geval was: hij moet zich nu houden aan afspraken met de werknemersorganisaties en aan bindende regelingen.

Het is een gelukkige ontwikkeling, dat de organisaties dezen invloed hebben gekregen op het totstandkomen der arbeidsvoorwaarden. Want ondanks de juridische constructie van het arbeidscontract als een in vrijheid gesloten overeenkomst, kunnen werkgever en werknemers in de onderneming toch nooit als gelijkwaardige contractpartijen tegenover elkaar staan. De leider der onderneming bekleedt een gezagspositie, waardoor hij in zekeren zin boven zijn werknemers staat. Ook bij de besprekingen met de kern doet zich deze verhouding gelden en dat zal steeds het geval zijn bij elk overleg in de onderneming.

Het overleg met den werkgever over kwesties betreffende de arbeidsvoorwaarden is dan ook in wezen de taak der werknemersorganisaties; het behoort niet tot het eigenlijke werk van kern of ondernemingsraad.

Indien de vakorganisaties het gewenscht achten, dat een deel der vraagstukken betreffende de uitvoering van collectieve arbeidsovereenkomsten wordt geregeld door middel van het overleg in de onderneming, dan is daar niets tegen. En in de praktijk komt het zelfs vaak voor, dat allerlei aangelegenheden, de arbeidsvoorwaarden betreffende, uitsluitend in overleg met de werknemersvertegenwoordigers in de onderneming worden geregeld. Een en ander moet echter worden beschouwd als te geschieden krachtens delegatie door de vakorganisatie aan de vertegenwoordigers der werknemers in de onderneming: de uiteindelijke behartiger van de belangen der werknemers bij het vaststellen van de arbeidsvoorwaarden, is steeds hun organisatie.

Dit impliceert, dat, voorzover het overleg in de onderneming de arbeidsvoorwaarden betreft, dit overleg steeds kan worden overgenomen door de bondsbestuurders en dat nimmer hun bevoegdheid kan worden betwist met het argument, dat de desbetreffende kwestie reeds met de kern of in de ondernemingsraad wordt behandeld. Uiteraard is het gewenscht, dat eventueel overleg in de onderneming niet ontijdig wordt doorkruist en dat het resultaat daarvan wordt afgewacht, indien het althans met voldoende voortvarendheid plaatsvindt, doch dit verandert niets aan de bevoegdheid der vakorganisaties ten deze.

Wil dit nu zeggen, dat op grond van het bovenstaande de werknemersvertegenwoordigers in de onderneming bij het overleg slechts een afgeleide taak hebben en dat dit op elk punt kan worden overgenomen door de bondsbestuurders?

Het antwoord op deze vraag is daarvan afhankelijk, in hoeverre het overleg in de onderneming ook andere onderwerpen dan de arbeidsvoorwaarden zal omvatten; hieraan zal verderop in dit artikel aandacht worden gewijd. Het is echter ook daarvan afhankelijk, wat men in dit verband onder arbeidsvoorwaarden verstaat.

Ruim gezien kan men onder arbeidsvoorwaarden verstaan: alles wat betreft de belooning voor den arbeid, de omstandigheden waaronder wordt gewerkt en de wijze, waarop wordt gewerkt. Het is volstrekt onmogelijk, dat de vakorganisaties met dat alles volledige bemoeienis zouden kunnen hebben: in de praktijk zullen zij zich altijd moeten beperken tot de kwesties, die in het algemeen kunnen worden geregeld. In dit verband is het dan ook goed onder arbeidsvoorwaarden te verstaan: die aangelegenheden, die in een C.A.O. zijn geregeld, of redelijkerwijs gesproken en gezien den stand van ontwikkeling van het collectieve overleg in het algemeen, daarin zouden kunnen worden geregeld.

Indien het overleg deze aangelegenheden betreft, be-

hoort, dit dus slechts te geschieden voorzoover en voorzoelang de vakorganisaties dit wenschen over te laten.

Er is echter bij het overleg in de onderneming heel wat te bespreken, dat buiten het terrein der arbeidsvoorwaarden, in de hierbedoelden zin, valt en dat toch betrekking heeft, op de omstandigheden, waaronder, en de wijze waarop wordt gewerkt. Daar heeft de kern resp. ondernemingsraad een eigen, niet afgeleide taak. Het is gewenscht, dat er tusschen de georganiseerde werknemers, die aan het overleg in de onderneming deelnemen, en hun bondsbestuurders een zoodanig contact is, dat de bondsbestuurders zich te allen tijde op de hoogte kunnen stellen van den gang van het overleg op dit terrein, doch hier zullen zij het eigen recht van de ondernemingsgemeenschap moeten aanvaarden. Hier is de bevoegdheid van de werknemersvertegenwoordigers bij het overleg in de onderneming dus niet een afgeleide, doch een eigenlijke, ontleend aan hun kwaliteit van lid der ondernemingsgemeenschap. De vakorganisaties zullen hier afstand moeten weten te bewaren.

In de onderneming werken een aantal mensen tezamen, zij brengen er een groot deel van hun leven door: in de onderneming wordt geleefd, het is een samenleving. Het leven in zijn volheid kan niet worden geregeld. In den laatsten tijd is gebleken, dat veel meer kan worden geregeld dan vroeger mogelijk leek. Ook moet nu eenmaal in de huidige samenleving meer worden geregeld dan men vroeger wenschelijk achtte. Maar toch blijven in wezen die regelen slechts een raam, een omperking, waarbinnen het leven moet blijven. Daarbinnen moet het leven geleefd worden. Wil men méér dan binnen de perken houden — zou men ook het leven zelf willen regelen — dan zou men niet anders verlangen, dan den mensch tot een machine te maken en het leven te vernietigen.

Het wezenlijke doel nu van het overleg in de onderneming is, dat het zich bezig zal houden met dat leven zelf. Waar het bij dat overleg dus primair om gaat, is iets, waar ieder, die geen deel heeft aan dat leven in de onderneming zelf, buiten staat.

Een zeker particularisme is hier noodig. De kernleden moeten zich zelfstandig en zelfverantwoordelijk weten. Zij moeten niet telkens naar den grooten broer, den bestuurder van hun organisatie, loopen; dat geeft een ongewenschte groeibeperking. Het ondernemingsgezinsleven moet een eigen zelfgewild en zelfgevoemd karakter hebben.

Toch hebben ook hier de vakorganisaties een belangrijke taak. De kernen en ondernemingsraden hebben een opvoedende en ontwikkelende functie, maar de werknemersorganisaties hebben dat in zeker niet mindere mate. Hier behoort een wisselwerking te bestaan.

Het tot ontwikkeling brengen van het kernwezen is niet gemakkelijk. Wanneer dit in iedere onderneming afzonderlijk moest geschieden, zonder voorlichting en zonder gebruikmaking van elders opgedane ervaring, dan zou dit met heel wat meer moeilijkheden en mislukkingen gepaard gaan dan noodig is.

Het is voor een gezonden groei van het kernwezen beslist noodzakelijk, dat er een goede voorlichting en ook opvoeding is. Hier ligt een zeer belangrijke taak voor de werknemersorganisaties: er moet hulp worden geboden in de gevallen, dat een kern zal worden opgericht; er moeten voordrachten en cursussen worden gehouden omtrent de beteekenis der ondernemingsraden en de praktische mogelijkheden van het kernwerk; een opleiding tot kernwerker is zeer gewenscht.

Bij de organisatie dezer voorlichting moet in het oog worden gehouden, dat het bij het kernwerk gaat om samenwerking van allen. Eenzijdige oriëntering is daarom ongewenscht. Het zou niet juist zijn, indien de verschillende organisaties van werknemers en ook van werkgevers geheel los van elkaar op dit terrein werkzaam zouden zijn. Het is gewenscht, dat een gezamenlijk coördineerend voorlichtingsorgaan zal gaan functionneeren, dat in het bijzonder

ook heeft zorg te dragen voor een zakelijke uitwisseling van ervaringen bij het kernwerk en het doorgeven van suggesties op het terrein van het practische werk der kernen.

Hoewel de werknemersorganisaties dus geen rechtstreekschen invloed behooren uit te oefenen op dat eigenlijke overleg binnen de onderneming, zullen zij dit dus toch langs den hier bedoelden weg in algemeenen zin in sterke mate kunnen beïnvloeden.

Anderzijds kan ook het overleg in de onderneming van grooten invloed zijn op de werkzaamheden van de werknemersorganisaties, nl. in dien zin, dat de opvoeding en de ontwikkeling, die van dat overleg uitgaan, het begrip bij de werknemers voor het werk hunner organisaties zal vergrooten en daardoor de mogelijkheden van werkzaamheid voor de organisaties grooter zal maken.

Een vereeniging van menschen, die het verband van hun werk met het grootere geheel der onderneming, waarin zij werken, zien; die zich verantwoordelijk weten voor hun eigen werk en ook voor het gezamenlijk werken; die zich een volwaardig genoot weten in het verband der onderneming — zulk een vereeniging kan meer beginnen dan een organisatie van lieden, die niet een belangstelling, een besef van eigenwaarde en een verantwoordelijkheidsbesef hebben als eerstbedoelden en wier eenig begriploos streven is: een hooger loon.

Dit is in het bijzonder het geval, nu de werkzaamheid der werknemersorganisaties werkelijk niet is: enkel een streven naar hooger loon, doch nu de leiders dezer organisaties met een groot besef van verantwoordelijkheid hun activiteit hebben verdiept tot een streven naar een groot algemeen welvaartspeil met volledig besef voor de mogelijkheden in de concrete omstandigheden en van de wenschelijkheden in verband daarmee in het algemeen belang. Zulk een beleid stelt zeer hoge eischen aan de leden der organisaties. Immers, indien zij niet het begrip en verantwoordelijkheidsbesef kunnen opbrengen, die noodig zijn om de juistheid van het beleid hunner organisaties te aanvaarden, dan zullen deze niet op den ingeslagen weg kunnen voortgaan. Het is daarom zeer noodig, dat juist ook door middel van een vergaand overleg in de onderneming de werknemers in staat zullen worden gesteld, zich een beter inzicht in maatschappelijke en economische kwesties te verschaffen.

Het betoog voert mij thans weer terug tot de verschillende onderwerpen van het overleg. Hierboven werd aanvankelijk slechts gesproken over de arbeidsvoorwaarden en die onderwerpen, die de onderneming als werkgemeenschap betreffen, de wijze dus, waarop in de onderneming wordt geleefd en gewerkt.

Thans moet er echter op worden gewezen, dat de hierboven gebruikte beeldspraak: „ondernemings-gezinsleven” een gebrekkige is. De onderneming kan immers niet worden aangemerkt als een gemeenschap zonder meer: zij is een doelgemeenschap. Het gezamenlijke doel houdt hen, die er werken, bijeen. Daarom zullen de verhoudingen tusschen hen ook nimmer goed te noemen zijn, wanneer niet dat gezamenlijke doel duidelijk voor oogen staat — wanneer zij zich niet medewerkers weten tot het gestelde doel.

Dit brengt met zich een vergaand overleg op economisch terrein, kort gezegd: in beginsel over alle problemen, die den leider der onderneming bezig houden.

Overleg hierover is noodzakelijk, niet alleen, omdat anders niet is te verwachten, dat de werknemers zich verantwoordelijke medewerkers zullen gaan gevoelen, waardoor het overleg in de onderneming geen doel zal treffen, maar ook, zooals hierboven reeds werd betoogd, omdat hier de eenige weg ligt, die ertoe kan leiden, dat de werknemersorganisaties voldoende steun zullen behouden van hun leden voor het voeren van de verantwoordelijke politiek, die zij thans wenschen. Die eenige weg is: die van het inzicht der velen.

Van een werkverdeling tusschen kern- en vakorganisatie

terzake van het overleg over economische aangelegenheden kan nauwelijks sprake zijn. De vakorganisaties hebben immers nimmer bemoeienis gehad met het economisch beleid der ondernemingen en het is niet te verwachten, dat zij daarmee rechtstreeks te maken zullen krijgen. Wel is echter een ontwikkeling te verwachten, waardoor zij daarmee bemoeienis zullen krijgen via bedrijfsorganen, waarin zij zullen zijn vertegenwoordigd.

Het is zeer wel mogelijk, dat er verband zal kunnen worden gelegd tusschen de werkzaamheid der ondernemingsraden en die der bedrijfsorganen. Zelfs wordt reeds betoogd, dat de ondernemingsraden geheel moeten worden gezien binnen het raam van de bedrijfsorganisatie en dat zij niet anders moeten zijn dan verlengstukken der bedrijven.

Het is niet gemakkelijk, om thans reeds, nu er nog zoo weinig vaststaat omtrent de juiste functie der bedrijven, zich een duidelijk beeld te vormen van het verband tusschen deze organen en de ondernemingsraden. Met stelligheid kan echter nu reeds worden gezegd, dat het niet juist is de ondernemingsraden te zien als een verlengstuk van de bedrijfsorganen. Daarmee wordt aan het wezen van de ondernemingsraad als orgaan der werkgemeenschap onrecht gedaan en wordt het eigen recht der onderneming als werkgemeenschap ontkend. Uiteraard is het zeer wel mogelijk, dat de ondernemingsraad werkzaamheden zal gaan verrichten als orgaan van of krachtens delegatie door het bedrijf, gelijk op het terrein der arbeidsvoorwaarden werk wordt gedaan in de onderneming krachtens het verlangen van de werknemersorganisatie. Doch die werkzaamheid maakt niet de wezenlijke functie uit van den ondernemingsraad. En er is weinig reden te verwachten, dat de ondernemingsraden functies zullen kunnen worden toebedeeld in het kader der bedrijfsorganisatie, voorzover zij hun eigenlijke functie niet ten volle vervullen, nl. het volstrekt interne overleg tusschen hen, die tezamen werkzaam zijn, over alle problemen, die het gezamenlijke werk en hen zelf in het verband van dat werk betreffen.

GEVERS DEYNOOT.

KOELEN, OF VRIEZEN?

Mogelijkheden voor de Nederlandse trawlvisserij.

Wanneer men een vergelijking maakt tussen de toestand, waarin onze trawlvisserij zich vóór deze oorlog bevond, en de toestand van het ogenblik, dan constateert men in bijna alle opzichten grote verschillen. In de eerste plaats moet worden gewezen op de vele en omvangrijke vernielingen, die door de oorlog zijn ontstaan, zowel in de vloot als aan de wal. Herstel in dit opzicht is binnen afzienbare tijd te verwachten.

Er zijn echter andere verschillen in de omstandigheden, waaronder het visserijbedrijf zich zal moeten ontplooiën, die deels zeker, deels waarschijnlijk van blijvende aard zullen zijn. En het zijn juist deze veranderingen, die nu nog worden overschaduwd door de na-oorlogse verstoringen, maar die later zullen blijken de voornaamste te worden, waarnaar het visserijbedrijf zich bij zijn toekomstplannen zal hebben te richten.

Onder deze blijvende veranderingen noemen wij:

- 1e. de beperkingen, die aan de Noordzee-trawlvisserij zullen worden opgelegd;
- 2e. de mogelijkheid tot uitbreiding van het afzetgebied van onze visserijproducten,
 - a. door de bevolkingstoename in het eigen land,
 - b. in het buitenland, waar mogelijk door het uitvallen van een deel van de Duitse productie nieuwe afzetgebieden blijvend kunnen worden veroverd;
- 3e. het gebruik van moderne conserveringsmethoden, in het bijzonder het diepvriezen, die nieuwe mogelijkheden bieden.

Men zal inzien, dat de veranderingen, die hierdoor ontstaan, van blijvende aard zijn en het loont de moeite na te gaan, wat de gevolgen van deze veranderingen kunnen zijn en welke nieuwe instelling het visserijbedrijf ten opzichte hiervan zal moeten innemen.

Beperking der trawlvisserij op de Noordzee.

De tijd, waarin men de Noordzee als een onuitputtelijke bron van vis beschouwde, behoort nu al wel enige jaren tot het verleden. Men weet thans, dat de Noordzee niet beschikt over zulke grote reserves, dat men daar elke willekeurige hoeveelheid vis aan kan onttrekken zonder gevaar te lopen, dat de visstand daardoor zou worden benadeeld. De bewijzen daarvoor zijn ieder, die met de hoogte op de hoogte is, bekend.

In de jaren 1919—1921, onmiddellijk na de vorige wereldoorlog, maakten de trawlers enorme vangsten. Klaarblijkelijk had de visstand zich in de oorlogsjaren, toen de visserij vrijwel stil lag, flink kunnen uitbreiden. In de daaropvolgende jaren (1922—1925) daalden de opbrengsten snel tot op een minimaal peil, dat tenslotte zelfs lager was dan vóór 1914! Het lijkt geen twijfel, dat deze verminderde vangst, het gevolg was van een te intensief vissen door een trawlvisserij, die niet door doelmatige bepalingen werd geremd. Deze visserij is daar zelf het slachtoffer van geworden; de vangst werd voor velen niet meer lonend, een deel van hen zag zich genoodzaakt steeds verder verwijderde gronden op te zoeken, terwijl een ander deel zijn heil zocht in de pufvisserij, daarbij niet beseffend, hoe zij door deze mateloze vernieling van jonge vis haar eigen en andermans ruiten ingooide.

De vangsten, die onze trawlers sinds de bevrijding hebben gemaakt, zijn een aanwijzing, dat de visstand in de Noordzee zich in de laatste wereldoorlog evenzo heeft hersteld als in de vorige. Van veel groter belang is echter, dat het er ditmaal naar uitziet, dat men uit de schade van 25 jaar geleden lering heeft getrokken en thans al het mogelijke zal doen, om een herhaling van de overbevissing te voorkomen. Men is op de Internationale Visserij-Conferentie te Londen, begin April 1946, al tot overeenstemming gekomen inzake de minimummaaswijdte van de netten en de minimummaten voor de belangrijke bodemvissen¹⁾. Deze maten zijn gebaseerd op de grondige kennis omtrent de groei en vermenigvuldiging van deze vissoorten, die men zich door lange jaren van ononderbroken visserijbiologisch onderzoek in alle deelnemende landen heeft verworven.

Natuurlijk zal het invoeren van een vergrote minimummaaswijdte en een verhoogde minimummaat in het begin tengevolge hebben, dat in totaal een kleinere vangst wordt gemaakt, al zullen juist de marktwaardige maten er niet door verminderen. Maar bovendien wijst het biologisch onderzoek uit, dat men door de jonge vis te sparen op de duur nog betere vangsten aan marktwaardige vis zal kunnen maken.

Men weet echter ook, dat het productievermogen van de Noordzee beperkt is, en men heeft zelfs een vrij nauwkeurige schatting kunnen maken van de optimale opbrengst van dit gebied. Baerends schat deze op 420—450 miljoen kg per jaar en die hoeveelheid mag door de gezamenlijke visserijen van alle op de Noordzee vissende landen niet worden overschreden. Als verdere maatregel om een overbevissing van de Noordzee tegen te gaan wordt dan ook overwogen, het aantal schepen van verschillende grootte in alle deelnemende landen vast te leggen. Een commissie ter bestudering van dergelijke maatregelen is reeds ingesteld.

De conclusie uit dit alles is, dat in de toekomst de Nederlandse trawlvisserij er mee rekening zal moeten houden,

¹⁾ Zie „De Visserijwereld“, 5e Jaargang, No. 17, blz. 136; vergelijk ook A. G. U. Hildebrandt: „De vischvoorziening van West- en Midden-Europa“ in „E.-S.B.“ van 25 Februari 1942, blz. 90 en „Problemen der West-Europese zeevisserij“ in „E.-S.B.“ van 11 Maart 1942, blz. 104.

dat uit de Noordzee niet meer dan een bepaald toelaatbaar quantum bodemvissen (de haring valt buiten deze maatregelen) kan worden aangebracht, dat deze hoeveelheid door de biologische gesteldheid van de Noordzee is bepaald, en dat vergroting dus voorlopig is uitgesloten.

Een vergroting van de afzet van Nederlandse visserijproducten.

In de eerste plaats de afzet in het buitenland. Het wegvallen van een deel der Duitse productie — althans voorlopig — doet velen verwachten, dat er voor de Nederlandse visserijproducten een grotere afzet kan worden gevonden. De gunstige markt, vooral in Zwitserland en Tsjecho-Slowakije, doet bij sommigen het beeld oprispen van een toekomst, waarin een groot gedeelte van Midden-Europa voor Nederland als achterland fungeert. Mogelijkheden in die richting zijn er zeker; in hoeverre die verwezenlijkt zullen worden, zal de toekomst leren.

Daarnaast is er ook een mogelijkheid tot vergroting van de binnenlandse afzet²⁾. In de eerste plaats zal de bevolkingstoename van ons land een geleidelijk stijgend verbruik met zich brengen. Deze natuurlijke verbruikstoename tengevolge van een normale bevolkingsaanwas staat wel zeer duidelijk in tegenstelling tot de opbrengst van de Noordzee, die door de gesteldheid van de zee zelf is bepaald, en niet kan worden vergroot!

Het is voorts zeer wel denkbaar, dat het visverbruik per hoofd van de bevolking zal worden vergroot. De snellere verbindingen, die zich na voltooiing van de wederopbouw zullen ontwikkelen, zullen niet alleen op de buitenlandse, maar ook op de binnenlandse markt een gunstige invloed hebben. Daarnevens kan met een goede en goed geleide reclame zeker veel worden bereikt, vooral nu deze zich kan richten tot een publiek, dat in deze tijd van beperkte eiwitvoeding graag geneigd is vis te consumeren.

Hiermede is tevens de belangrijkste factor aangestipt, die tegen een uitbreiding werkt: de langzamerhand verbeterende voedselpositie. Was het in de zomer van 1945 nog zo, dat elke hoeveelheid vis zonder enige moeite tegen de maximumprijs werd afgezet, reeds thans worden, na verschillende prijsverlagingen, de maximumprijzen niet meer altijd gemaakt; een eerste aanduiding, dat de tijd van een volstrekt ongelimiteerde afzet alweer voorbij is. Verdere prijsverlagingen zullen een tijdlang de afzet gaande kunnen houden. Als echter tenslotte de grens van de prijsverlagingen is bereikt, zal het van andere factoren afhangen, hoe de binnenlandse afzet zich zal ontwikkelen. Als de belangrijkste onder deze factoren noemen wij hier: kwaliteit, service en reclame.

Het komt ons voor, dat in het algemeen de positief werkende factoren (buitenlandse expansie, bevolkingstoename, invloed van snellere verbindingen, reclame, lagere prijzen) het zullen winnen van de negatieve: de verbeterende voedselpositie, mits de kwaliteit van de visserijproducten op een hoog peil komt te staan. Het visverbruik is in Nederland tot 1939 steeds aan de lage kant geweest in vergelijking met omliggende landen. Er bestaat zeker de mogelijkheid tot een hoger verbruik, wanneer dit voldoende wordt gestimuleerd, en in dit opzicht zijn dus de kansen op een uitbreiding van de trawlvisserij zeker aanwezig.

Zo zullen dus in de toekomst de mogelijkheden van een grotere afzet en een natuurlijke drang tot expansie van het bedrijf stuiten op een productie van de Noordzee, die nu reeds zijn maximumcapaciteit heeft bereikt en waaraan met geen menselijke middelen op de lange duur meer kan worden onttrokken dan hij van nature in staat is op te leveren.

Een uitbreiding van de trawlvisserij kan dus alleen

worden bereikt, *wanneer men verder verwijderde gronden gaat opzoeken.*

Hiervoor komen hoofdzakelijk de wateren rond IJsland, en de Barendssee in aanmerking. Terwille van de overzichtelijkheid blijven andere mogelijkheden hier onbesproken. De aandacht, die er in bepaalde kringen van bij de visserij geïnteresseerden voor deze Noordelijke wateren bestaat, wetttigt een nadere bespreking van de problemen, die met de visserij in deze verder verwijderde gebieden samenhangen.

Tengevolge van de grote afstand tussen vanggrond en aanvoerhaven wordt hier de grens van de mogelijkheden bepaald door de bederfelijkheid van de vis. Zodoende zijn het vooral de conserveringsmethoden, die hierbij van primair belang zijn, en een bespreking daarvan zal dan ook de kern van dit artikel uitmaken.

De invloed van de moderne conserveringsmethoden op de trawlvisserij op ver verwijderde visgronden.

Het punt, waar alles om draait, is de vraag, of het mogelijk is, de vis in goede conditie over die afstand naar ons land te krijgen. Zij, die de kwaliteit kennen, waarin de zeevis vóór de oorlog gewoonlijk werd aangevoerd, zullen hier zeer sceptisch tegenover staan. Immers, hoe zijn tot dusver onze ervaringen ten aanzien van de houdbaarheid?

Wanneer de vis op de kleinste trawlers (scholboten) goed wordt gestript en geijsd, is hij gedurende 7 à 8 dagen houdbaar, zodat zelfs bij een reisduur van in totaal 10 dagen de het eerst gevangen vis nog in redelijk goede kwaliteit aan land kan worden gebracht. Bovendien bestaat de vangst bij deze schepen voor een belangrijk deel uit platvis, en deze is uit zichzelf al langer houdbaar dan rondvis. Bij de middelgrote trawlers (schelvisboten) bestaat de vangst van een veel groter deel uit rondvis, en bovendien duurt de reis langer, zodat er meestal een 10—12 dagen verlopen tussen de eerste trek en de aankomst in de haven. Niet zelden bleek vóór de oorlog dan ook de het eerst gestuwde vis bij aankomst reeds in bedenkelijke toestand te verkeren, die misschien nog wel een onmiddellijke consumptie toeliet, doch zeker geen langdurig transport naar het binnenland mogelijk maakte.

Wat mag men dan verwachten van de vangst van een IJslandtrawler, waarbij men, bij een totale reisduur van 20—25 dagen, toch zeker rekenen moet, dat er een 14—18 dagen verlopen tussen het begin van de vangst en het moment van thuiskomst, terwijl bovendien hoofdzakelijk rondvis wordt gevangen? Inderdaad bleek ook de enkele malen, dat van IJmuiden uit een grote trawler bij wijze van proefneming de Noordelijke wateren had bezocht, de kwaliteit bij aankomst zeer teleurstellend. En zo zijn velen van oordeel, dat de visrijke gronden in het hoge Noorden door hun ver verwijderde ligging voor Nederland vrijwel onbereikbaar zijn, gezien het onvermijdelijk snelle bederven van de vis.

Die zo denken hebben echter ongelijk! Het is zeer wel mogelijk; de gebieden, waarvan onze trawlvisserij zijn vangsten betreft, verder uitwaarts te verschuiven. Vooralsnog lijkt het niet waarschijnlijk, dat iets zal kunnen worden bereikt door een verhoging van de vaarsnelheid der trawlers: de daartoe benodigde machinecapaciteit komt dan al gauw buiten het economisch toelaatbare. De oplossing moet dus geheel en al op het gebied van de conservering worden gezocht.

In de naburige landen heeft dit probleem reeds veel eerder de aandacht getrokken, en is men reeds jarenlang bezig dit vraagstuk op wetenschappelijke wijze te onderzoeken. In Engeland werd in 1925 het „Torry Research Station” speciaal voor dit doel opgericht, en Duitsland, dat in zijn streven naar autarkie terecht het belang van de grote trawlvisserij erkende, richtte in 1935 in het „Institut für die Seefischerei” te Wesermünde een depen-

²⁾ Vgl. ook Dr. E. J. Tobit: „Een en ander over den afzet van visch in Nederland” in „E.-S.B.” van 27 Mei 1942, blz. 232.

dance in van het „Reichsinstitut für Lebensmittelfrischhaltung“.

De belangrijke resultaten, door deze en andere instituten verkregen, wijzen er op, dat er twee wegen zijn, die tot een oplossing kunnen leiden: 1e. *koelen*, zoals tot dusver overal door middel van ijs plaatsvindt, doch dan op alle mogelijke manieren geïntensiveerd; 2e. *bevriezen*, hetgeen zich voor dit doel nog geheel in het experimentele stadium bevindt. Beide methoden hebben hun eigen moeilijkheden en voordelen, en deze willen wij hieronder kort nagaan.

Koelen.

Zoals gezegd, ziet het er op het eerste gezicht niet naar uit, dat de op de trawlers *gebruikelijke* behandeling het mogelijk maakt, vis uit de Noordelijke wateren in behoorlijke toestand in Nederland te brengen. Wanneer men echter deze behandeling stap voor stap nagaat, en elke stap aan een experimenteel onderzoek onderwerpt — zoals o.a. op het boven vermelde „Torry Research Station” is gedaan — dan komt men tot de conclusie, dat de behandeling van de vis aan boord op vele punten zou kunnen worden verbeterd.

Wanneer nl. de vis onmiddellijk na het aan boord brengen zeer zorgvuldig gestript en grondig gewassen wordt, en vervolgens met een ruime hoeveelheid fijn verdeeld en bacterievrij ijs wordt gestuwd, waarbij men kneuzing zorgvuldig vermijdt, wanneer men goed geïsoleerde ruimen heeft, een ophoping van het met bacteriën sterk verontreinigde smeltwater voorkomt, en ook verder op alle mogelijke manieren besmetting van de vis met rottingsbacteriën vermijdt door bijv. slechts gemakkelijk te reinigen materiaal te gebruiken, dan blijkt de houdbaarheid zeer belangrijk te kunnen worden verlengd.

Dat ook in ons land het belang van een goede verzorging van de vis aan boord wordt ingezien, blijkt wel uit het uitloven van een „Bedrijfschapsprijs” en een „kwaliteitswimpel” voor degenen, die een seizoen lang de best verzorgde vis heeft aangevoerd. Juist in deze tijd, dat de noodzaak van een goede verzorging van de vis aan boord minder dringend is, omdat de afzet gemakkelijk gaat, en ook dichtbij goede vangsten worden gedaan, is het nodig, alles in het werk te stellen om een traditie van goede verzorging in het leven te roepen, die het visserijbedrijf in de komende jaren zo zeer nodig zal hebben.

De resultaten van een werkelijk zorgvuldige koeling, onder vermindering van besmetting, zijn inderdaad verrassend. De houdbaarheid stijgt daardoor tot 12 à 14 dagen. In dat geval zouden, bij een thuisreis van 7 dagen, er 5—7 visdagen in het Noorden ter beschikking staan; bij een kortere reisduur evenredig meer. Maar daartegenover valt op te merken, dat het niet voldoende is, dat de vis in nog juist bruikbare staat in IJmuiden wordt binnengebracht: de vis moet integendeel bij de aankomst nog zo vers zijn, dat een wijd vertakte distributie over binnen- en buitenland ook nog mogelijk is, en de vis ook na een transport van enkele dagen de afnemer in een behoorlijk frisse toestand bereikt.

Gelukkig hebben we nog meer pijlen op de boog. Om te beginnen zal slechts een klein deel van de lading, nl. alleen de vis, die van de eerste vangdagen afkomstig is, in mindere kwaliteit arriveren; de het laatst gevangen partijen zullen daarentegen nog behoorlijk vers zijn, indien zich tenminste op de terugreis geen onverwachte vertraging heeft voorgedaan. Wanneer men nu een zodanige regeling zou kunnen treffen, dat de vis direct bij het lossen over enkele *kwaliteitsklassen* (bijv.: „goed”, „middelmatic”, „bedenklijk, d.i. onmiddellijk te consumeren” en „afgekeurd”) wordt verdeeld, dan zou men kunnen bereiken, dat voor elke kwaliteitsklasse een bestemming wordt gevonden, die met de houdbaarheid overeenstemt. Natuurlijk zal daartoe een intensieve inspectie van de aanvoer en een voortdurende controle nodig zijn, doch deze zullen

er ongetwijfeld toe bijdragen, het vertrouwen van de consument in het product te vergroten.

Daarenboven biedt de techniek van het koelen zelf nog vele mogelijkheden:

1. Zo kan men voor het koelen ijs gebruiken, waaraan *desinfecterende middelen* zijn toegevoegd. Als zodanig hebben bijv. het „Katadyn-ijs” (ijs met fijnverdeeld zilver) en het „Kaporit-ijs” (ijs met een zeker gehalte aan kalium-hypochloriet) bekendheid verworven, terwijl onlangs veel ophef werd gemaakt van het in Seattle uitgevonden No-Bac-ijs. In de regel blijken deze ijssoorten weliswaar niet in staat, het bacterieel bederf geheel te onderdrukken, doch de ontwikkeling van de bacteriën wordt er wel zoveel door vertraagd, dat de houdbaarheid van de vis met 2-3 dagen wordt verlengd. Natuurlijk brengt het gebruik van deze ijssoorten hogere kosten met zich, doch men zou eventueel alleen de vangst van de eerste dagen met een dergelijk ijs kunnen stuwen, en voor de latere vangsten gewoon ijs gebruiken.

2. Verder kan het koelen op ijs worden ondersteund door een *kunstmatige* koeling. Dit biedt vele belangrijke voordelen: ten eerste is men niet langer gebonden aan een temperatuur van 0° C., doch men kan deze bijv. 1° tot 1½° lager kiezen. En dit ogenschijnlijk geringe temperatuurverschil heeft inderdaad verstrekkende gevolgen, omdat alle bederfprocessen juist in het gebied om het vriespunt uiterst gevoelig zijn voor temperatuursverlaging. Ten tweede wordt de vorming van smeltwater tegengegaan, zodat dit niet langer de vis doordrenkt en rottingsbacteriën verspreidt, hetgeen de kwaliteit buitengewoon ten goede komt. In de derde plaats behoeft men minder ijs mee te nemen. Wanneer men over goed geïsoleerde ruimen beschikt, behoeft het onderhouden van een temperatuur van 1 à 1½° C. onder het vriespunt niet bijzonder veel energie te kosten, zodat men met een koelinrichting van geringe capaciteit kan volstaan.

3. Ook door toevoeging van zouten kan men het smeltpunt van ijs verlagen, en zodoende op —1 tot —1½° C. brengen. De keus van zouten is echter zeer beperkt, omdat deze niet alleen de gewenste vriespuntsverlaging moeten geven, doch ook voor de consumptie onschadelijk, smakeloos en goedkoop moeten zijn, en bovendien liefst nog enige bacteriedodende werking moeten hebben. Een volledig succesvolle oplossing is hier nog niet gevonden.

Door aldus het koelen op verschillende manieren te ondersteunen, kan men de houdbaarheid van de vis zeer aanzienlijk verlengen, en mag men rekenen, dat deze 15—16 dagen kan bedragen, en in enkele gevallen (afhankelijk ook van de toestand van de vis zelf) nog langer.

Dat de toepassing van deze nieuwe methoden het gebruik van nieuwe inrichtingen en apparaten aan boord van onze trawlers nodig maakt, spreekt vanzelf. Doch terwijl dit om vele redenen vóór de oorlog vrijwel onoverkomelijke bezwaren met zich bracht, doet zich nu, nu onze trawlervloot voor een groot deel nieuw moet worden uitgerust, een gelegenheid voor, deze vernieuwingen in te voeren. Er is echter meer: een goed resultaat is ook alleen dan te verwachten, wanneer inderdaad de vis volgens boven aangeduide richtlijnen zorgvuldig en hygiënisch wordt behandeld. En hierbij komt het niet op apparaten, doch op het werk van elken visser zelf aan! Het is daarom zaak, dat deze in de eerste plaats het belang van een goede hygiënische behandeling gaat inzien, zonder welke ook met de beste uitgeruste schepen en met het beste materiaal niet veel heil is te verwachten.

Dat het inderdaad practisch mogelijk is gebleken, een langere houdbaarheid te bereiken op IJslanttrawlers, blijkt uit een onderzoek naar de kwaliteit van de in Wesermünde aangevoerde vis in de jaren 1932—1934. Aan de talrijke, zeer belangwekkende gegevens, die dit onderzoek, dat zich over totaal 1.307 reizen uitstrekte, voor ons bevat, moeten wij in dit korte bestek voorbijgaan. Wij kunnen alleen vermelden, dat het aantal schepen, dat een lading

van uitstekende kwaliteit aanbracht, geleidelijk achteruitgang, naarmate de reis langer had geduurd (100 pCt. bij een reisduur van 11—15 dagen, 70 pCt. bij 16—18 dagen, 50 pCt.—30 pCt. bij 18—22 dagen), doch dat er tot bij een reisduur van totaal 24 dagen nog schepen bleken te zijn, waarvan de lading een goede beoordeling kreeg. Hieruit blijkt dus, dat op zijn minst de mogelijkheid bestaat, bij een zo lange reisduur de vis nog in goede conditie aan de wal te brengen.

Het blijkt dus wel, dat het pessimisme van velen ten aanzien van een Nederlandse visserij in het hoge Noorden ongegrond is. Het zal zeker niet onmogelijk zijn de rijke visgronden daarginds te exploiteren. Maar wel zal dit alleen dan mogelijk zijn, als aan de behandeling van de vis na de vangst, en aan de koeling onderweg de grootst mogelijke zorg wordt besteed. En men mag zeker niet uit een ongegrond optimisme de ogen sluiten voor het feit, dat, zelfs al mocht het gelukken de hygiënische behandeling aan boord overal te verbeteren, en nieuwe apparaten op de trawlers in te voeren, de visserij op het hoge Noorden, zolang men blijft conserveren bij temperaturen omstreeks het vriespunt, steeds het karakter blijft behouden van een *wedloop tussen het bederf van de vis en de lange afstand!* Over het bevroren in een volgend nummer.

C. J. H. VAN DEN BROEK

DENEMARKEN EN NEDERLAND.

Reeds van oudsher hebben de Nederlanders handelsbetrekkingen met Denemarken — een land, dat zooveel met het onze gemeen heeft — onderhouden. Evenals ons land is Denemarken aan belangrijke scheepvaartroutes gelegen; het heeft goede havens en een belangrijken internationalen handel. De bodem is vruchtbaar en geeft hooge opbrengsten aan de nijvere en tot coöperatie geneigde bevolking. Met een oppervlakte van 42.931 km² is het 1 $\frac{1}{3}$ maal zoo groot als Nederland; het telt echter slechts 4 miljoen inwoners (1946).

Landbouw.

Speciaal op agrarisch gebied hebben beide landen veel gemeen. Na de ontwikkeling van Amerika als graanproducent legden zij zich vooral toe op de veredeling van landbouwproducten. In het bijzonder de productie en export van boter, kaas, eieren en vleesch zijn de laatste tientallen jaren van groot belang geweest. Te dien einde wordt een groote veestapel in stand gehouden, deels gevoed door zelf verbouwd voeder (gras, klaver, voederbieten en graangewassen), deels met behulp van den import van veekeuken, enz.

Graanoogst in 1938 en 1945.

Denemarken			Nederland	
1938	1945	(in 1.000 ton)	1938	1945
461	280	Tarwe	434	218
283	320	Rogge	551	206
1.359	1.250	Gerst	141	93
1.144	990	Haver	447	252
3.247	2.840		1.573	769

Groote van den veestapel in 1938 en 1945.

Denemarken			Nederland	
1938	1945		1938	1945
3.186.000	3.036.000	koaien	2.764.000	2.277.000
2.842.000	1.819.000	varkens	1.538.000	769.000
32.390.000	16.336.000	kippen	29.646.000	3.078.000

De Deensche agrarische productie is in belangrijke mate op den export georiënteerd. Onmiddellijk vóór den oorlog exporteerde Denemarken 83 pCt. van zijn boterproductie en 64 pCt van de baconproductie, tegen Nederland resp. 54 pCt. en 10 pCt. Denemarken is dan ook een uiterst belangrijke positie op de buitenlandse markten gaan innemen. Voornamelijk betreft het hier zuivelproducten, vleesch, eieren en slachtvee. Onderstaande statistiek geeft daarvan een beeld.

Productie en uitvoer van zuivelproducten, vleesch en eieren in 1938.

Denemarken			Nederland	
Productie	Uitvoer	(in 1.000 ton)	Productie	Uitvoer
189	158	Boter	95	51
36	9	Kaas	124	58
125	94	Eieren	109	88
441	244	Vleesch	364	29

Men kan hieruit afleiden, dat de agrarische sector, wat productie en export betreft, over het algemeen genomen in Denemarken belangrijker is dan in Nederland¹⁾. Maar ook de productie per hoofd, in dien bedrijfstak werkzaam, is aanmerkelijk grooter²⁾.

Productie in 1938 per persoon in den landbouw werkzaam.

Denemarken			Nederland	
336 kg		Boter	136 kg	
64 kg		Kaas	177 kg	
222 kg		Eieren	156 kg	
784 kg		Vleesch	520 kg	

In dit opzicht (uitgezonderd kaas) bestaat er duidelijk een achterstand in Nederland, die wel hieraan te wijten zal zijn, dat ons land, in verhouding tot het groote aantal boeren, niet over voldoende grond beschikt.

Handel en industrie.

Terwijl in Denemarken het accent wel zeer op den landbouw en daarmee samenhangende zuivelnijverheid valt, hebben in Nederland handel en industrie een aanmerkelijk grooter aandeel in de algemeene welvaart.

Indeeling van de bevolking, die een beroep uitoefent, in 1938.

Denemarken			Nederland	
absol.	procenten		absol. (afger.)	procenten
562.700	32	landbouw enz.	700.000	19
635.200	35	nijverheid	1.300.000	38
		handel en		
396.100	22	verkeer	900.000	25

Het verschil in belangrijkheid van de industriele bedrijvigheid kan mede blijken uit het feit, dat de in- en uitvoer van industriele producten, uitgedrukt in procenten van den totalen internationalen handel (excl. doorvoer) voor Denemarken 35 pCt. en voor Nederland 72 pCt. (1939) bedraagt.

Oorlogsjaren.

Tijdens de bezetting zag men in beide landen in groote trekken dezelfde verschijnselen, nl. het terugdringen van de zuivelbereiding ten behoeve van den landbouw; ten aanzien van de industrie deed zich dezelfde tendentie tot zelfgenoegzaamheid voor, in dier voege, dat de Nederlandse industrie meer dan de Deensche gedwongen werd voor Duitschland te fabricceeren. Denemarken nam een minder afhankelijke positie in dan Nederland. Terwijl in Nederland nl. alle beschikbare graan als broodgraan dienst moest doen, was de Deensche graanproductie gedeeltelijk nog beschikbaar voor veevoeder. Moest Denemarken in verband met het afsnijden van de importmogelijkheden van voedergranen aanvankelijk tot drastische inperking van den veestapel overgaan, in 1943 vertoonde zich in dit opzicht weer een stijgende lijn, als gevolg van een gunstige voedergewassenproductie — samenhangende met de bijzonder milde weersomstandigheden — tezamen met een betrekkelijk gunstige behandeling door den bezetter.

In beide landen heeft voorts de zeescheepvaart aanzienlijk te lijden gehad van den oorlog; zoowel in Denemarken, als in Nederland is circa de helft van de tonnage verloren gegaan. Het gebrek aan voldoende scheepsruimte is thans

¹⁾ Overigens bestaat er in zoverre een principieel verschil tusschen den Nederlandschen en den Deenschen landbouw, dat laatstgenoemd land zich meer specialiseert op boter- en baconexport, terwijl in Nederland de uitvoer van kaas, condensproducten en tuinbouwproducten meer op de voorgrond treedt.

²⁾ De productie per persoon in den landbouw werkzaam ligt thans in Nederland vermoedelijk hooger in verband met het arbeiderstekort.

mede één van de oorzaken, waardoor Denemarken in zijn exportmogelijkheden wordt geremd.

Koopvaardijvloot.

Denemarken		Nederland
1,2 mill. B.R.T.	1938	2,8 mill. B.R.T.
0,7 mill. B.R.T.	1945	1,7 mill. B.R.T.
0,8 mill. B.R.T.	1946	1,9 mill. B.R.T.

De Deensche industrie is, in tegenstelling met die in Nederland, niet aan directe Deutsche vorderingen onderhevig geweest. De waardevermindering van de industrieele productiegoederen is daar alleen te wijten aan slijtage, directe oorlogsschade en verbruik van aanwezige voorraden. De industrieele schade in Denemarken wordt geschat op ca. 1,5 milliard gulden, in Nederland op ca. 3,5 milliard gulden, terwijl de totale oorlogsschade voor beide landen resp. 6,6 milliard gulden en 25 milliard gulden (prijspeel 1945) bedraagt.

Situatie na den oorlog.

Gezien het bovenstaande is het duidelijk, dat Denemarken's positie direct na de bevrijding veel gunstiger was dan die van Nederland. De Denen hadden het buitenland aanmerkelijke overschotten van voedingsproducten aan te bieden, goederen, die juist toen alom zeer werden begeerd.

De situatie in Denemarken was van dien aard, dat men den invoer uit Engeland vrij gaf; deze, zoo meende men, zou immers ruimschoots betaald kunnen worden uit de revenuen van de voedselexporten — vooral naar Engeland — waarvoor aanvankelijk ruime prijzen konden worden bedongen.

Deze ontwikkelingsgang is intusschen op een teleurstelling uitgelopen. De eenzijdige agrarische oriëntering bleek tevens de zwakke zijde van de Deensche economie.

Vóór den oorlog was de Deensche economie immers verankerd in den export van zuivelproducten, vleesch en eieren, vooral naar Engeland, maar ook naar Duitschland. Het land bezit praktisch geen delfstoffen en importeerde deze, benevens halfabrikaten en gereede producten, vooral uit Duitschland en ook uit Engeland.

Door het uitvallen van Duitschland is de situatie principieel veranderd. Thans is Denemarken voor zijn overschotten feitelijk aangewezen op Engeland, terwijl het naar andere leveranciers voor zijn vroeger — vrij goedkoop — uit Duitschland betrokken goederen moet uitzien. Daarbij komt nog, dat gedurende den oorlog de loonen en prijzen sterk zijn gestegen, hetgeen de concurrentiemogelijkheid heeft verzwakt.

Indexcijfers 1946 (Basis 1939 = 100).

Denemarken		Australië
159	kosten van levensonderhoud	126
202	groothandelsprijzen	142
161	uurlonen	127

Het is onder deze omstandigheden duidelijk, dat Engeland daardoor in een zeer gunstige positie is gekomen. Engeland heeft tenslotte de Deensche en eventueel de Nederlandsche zuivelproducten³⁾ niet noodig; het kan deze nl. ook betrekken uit Australië, Nieuw-Zeeland en gedeeltelijk uit Canada. Maar Denemarken heeft dringend behoefte aan producten als steenkolen, ijzer, chemische producten, rubber, zout, tabak, textiel, electrotechnische artikelen en bouwmaterialen, goederen, die het voor den oorlog vooral uit Duitschland betrok.

Het resultaat is, dat Engeland een stevigen druk op den prijs der Deensche zuivelproducten kan uitoefenen en ook uitoefent⁴⁾, en dat de Denen blij mogen zijn met de intusschen aanmerkelijk duurder geworden grondstoffen en halfabrikaten en eindproducten uit dat land.

³⁾ Sterker staan wij met den uitvoer van versche groenten (tomaaten), versch fruit (druiven) en sierteelproducten. Voorts is er in Engeland een toenemende consumptie van versche melk, waaraan de eigen rundveestapel nauwelijks kan voldoen.

⁴⁾ Engeland betaalt slechts 4,34 kr. per kg., Nederland 5,30 kr. per kg., Finland 8,67 kr. per kg.

Handelsverdragen.

Teneinde zich eenigszins uit deze precaire positie te redden, tracht Denemarken zich thans te verzekeren van een leening van 50 millioen dollars, waarvoor het uit Amerika machines, brandstoffen en grondstoffen voor landbouw en industrie wil betrekken.

Voorts heeft het een aantal verdragen afgesloten, waardoor het de voor zijn economie noodzakelijke grondstoffen tracht te verkrijgen, o.a. met België, Finland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Noorwegen, Polen, Portugal, Rusland, Spanje, Tsjecho-Slowakije, Zweden en Zwitserland.

Ook met ons land werd op 29 Maart 1946 een bilateraal handelsverdrag gesloten, dat tot 31 Maart van dit jaar zal gelden. De Deensche invoer in Nederland werd daarbij geprojecteerd op ca. 36,8 millioen gulden; deze omvat o.a. den import van boter, vee, zaden, huiden, zalm, pharmaceutische producten, cryoliet en machines. De export van Nederland naar Denemarken zou omvatten o.a. tuinzaden, bloembollen, kunstzijden garens, stukgoederen en confectie, linoleum, chemicaliën, radiomateriaal en machines; alles tot een bedrag van 21,7 millioen gulden. Het verschil is bestemd voor betaling van rente en aflossing van vroegere Nederlandsche leeningen aan Denemarken.

Intusschen bleken reeds aan het einde van het vorige jaar vele contingenten uitgeput. Er is toen een aanvullende overeenkomst gemaakt, omvattend, voor wat de Deensche leveranties betreft: zeegras, meubelen, infusoriënnaarde, moler en molerstenen, scheermesjes, gezuiverde bevereen, herstellingen aan locomotieven, vee (5.000 stuks), visch (incl. zoetwatervis), levende planten en snijbloemen, diverse producten, machines. Ten aanzien van de Nederlandsche exporten zullen vooral electrotechnische producten, textielgoederen, chemicaliën, zout, ruw ijzer, optische instrumenten, kunstzijde, machines en apparaten den voorkeur hebben.

* *

Zoals uit het bovenstaande kan blijken, hebben beide landen aanmerkelijke schade in den oorlog opgelopen. Nederland werd echter veel zwaarder in zijn economische structuur getroffen dan Denemarken. Speciaal de inundaties en de roof van machines en grondstoffen waren er de oorzaak van, dat ons land in den beginne zooveel moeite had zich te herstellen.

Beide landen hebben tengevolge van den oorlog echter ook groote indirecte schade geleden, als daar is: achteruitgang van arbeidsprestatie, verhooging van prijzen en loonen, met als gevolg geringere concurrentiemogelijkheden op de wereldmarkt. Intusschen blijkt het, dat op dit punt Denemarken achter ligt bij Nederland. De dagen zijn voorbij, dat Denemarken vooral met zijn zuivelproducten gemakkelijk kon wedijveren met dergelijke goederen uit andere landen; speciaal Australië en Nieuw-Zeeland zijn ernstige concurrenten gebleken.

Een bijzondere en directe schadefactor zoowel voor Denemarken als voor Nederland is het uitvallen van Duitschland als afnemer en als leverancier; terwijl ons land door een nauwe economische aaneensluiting met België aan dit nadeel wel voor een niet onbelangrijk deel zal kunnen ontkomen, is Denemarken door zijn eenzijdige oriëntering zwak komen te staan.

J. A. FRESEMAN GRATAMA.

BOEKBESPREKING.

De economische beteekenis der sociale verzekering door Dr Mr L. P. van der Does, N.V. Uitg. Mij. A. E. Kluwer, Deventer 1946.

Toen gedurende de bezettingsjaren de redactie van dit tijdschrift in den lijn, die toen veelal werd gevolgd, behoefte gevoelde aan een nuchter deskundig geluid ter

ontzenuwing van de door de bezetterspropaganda zoo gaarne en vaak geuite stelling, dat de sociale zorg bij ons maar een achterlijk stukje organisatie was, wendde zij zich tot Dr Mr L. P. van der Does met de vraag zoo'n kort, duidelijk en overzichtelijk exposé te leveren. Dr van der Does toog aan het werk en produceerde een artikel, dat mogelijk voor de behandelde stof kort kon worden genoemd, maar dat toch voor dit blad vele malen te lang was. Toen ging van het redactie-bureau de prikkel uit om het verrichte vele werk verder uit te bouwen tot een boek-werkje, dat de beteekenis, de groei en de kosten van de diverse vormen van de sociale verzorging van het Nederlandsche volk in beeld bracht. Zoo'n boek zou, aldus het argument, voor een ieder, die voor de taak zou komen te staan, na den oorlog die maatregelen te ontwerpen, die de slogan „freedom from want”, geuit in het „Atlantic Charter”, tot werkelijkheid moeten maken, van onschatbaren steun zijn. Om het eerste doel toch te verwezenlijken werd in „E.-S.B.” van 13 October 1943 een uittreksel uit den eersten opzet als artikel gepubliceerd¹⁾. De zoo opgezette studie is enkele maanden geleden verschenen.

Wie het boek doorwerkt — de behandelde stof dwingt tot doorwerken, „eenvoudig lezen” laat het onderwerp niet toe — komt in de eerste plaats sterk onder den indruk van de gevolgen, die een zich meer specialistisch ontwikkelen van de samenleving met zich brengt. Deze ontwikkeling, die een volledige inschakeling van een iegelijk in de gehuishouding beteekent en daardoor de in eenvoudiger gemeenschappen uit den aard van het familieverband voortspruitende rechtstreekse hulpverlening aan ouden van dagen, invaliden en zieken verzwakt, geeft in toenemende mate een gemeenschappelijk dragen van de lasten, die ontstaan voor hen, die niet — of niet meer — in staat zijn in eigen levensonderhoud, door deelneming aan het productieproces, te voorzien. De groei van de diverse sociale maatregelen wordt door den schrijver duidelijk geschetst. De geweldige belezenheid van den auteur, die zijn onderwerp geheel beheerscht, komt telkens duidelijk naar voren, alleen al de in 641 noten vervatte verwijzingen naar diverse plaatsen der literatuur is imponerend. Ook de statistische bewapening van het boek is verrassend. Het in 39 bijlagen vervatte cijfermateriaal is van zeer groote beteekenis en werd door mij nog nergens in zoo complete mate bijeengetroffen. Voor hen, die materiaal zoeken voor conjunctuuranalyses, bracht de schrijver hier belangrijke stof tezamen; trouwens het boek wijst op verschillende plaatsen op het verband tusschen de conjunctuur en aantallen ondernemingen, type-werklieden en de uitgekeerde bedragen.

Voor hen, die — zooals de leden van de Commissie van Rhijn — thans geroepen zijn om, doorbouwend op wat historisch groeide, nieuwe regelingen te ontwerpen voor een goed, sluitend en logisch aan elkaar passend stelsel van maatregelen voor sociale verzekering, belangrijk onderdeel van de sociale zekerheidspolitiek, bevat dit werk, vooral in de hoofdstukken VIII „De lasten en uitkeeringen der sociale verzekeringen” en IX „De economische beteekenis der sociale zekerheidsplannen” waardevolle opmerkingen. Sterk komt de lezer onder den indruk van de absolute noodzakelijkheid om op korten termijn te geraken tot een eenvoudiger stelsel van bijeenbrengen van de voor deze sociale verzorgingsvormen benodigde gelden. Hoe begrijpelijk de historische groei den lezer ook moge worden, toch wordt al lezende de overtuiging sterker, dat dit gegroeide, ingewikkelde samenstel van regelingen vereenvoudiging dringend behoeft. Niet het minst, omdat van dit geheel van verzorging van sociale noodden de administratieve kosten, zoowel bij de Overheid zelve als bij de ondernemers, veel te hoog zijn geworden. Daarom is het wel te betreuren, dat de schrijver zijn hiervoor,

¹⁾ „De economische beteekenis der sociale verzekering” door Dr Mr L. P. van der Does in „E.-S.B.” van 13 October 1943, No. 1427, blz. 291.

naar ik meen te weten, wel grootendeels reeds verzamelde materiaal niet zoo heeft kunnen completeeren, dat hij daaraan in dit werk een beschouwing kon wijden. Laat ons, hopen en vertrouwen, dat hij nog eens de gelegenheid en de tijd zal weten te vinden dit aspect nader uit te werken en te belichten.

Voor economen is in dit werk speciaal van beteekenis, wat wordt opgemerkt met betrekking tot de plaats der sociale verzekeringen in het budget der verzekerden, omtrent de „belastingen” uit dezen hoofde van het bedrijfsleven, omtrent den invloed van de sociale verzekering op de kapitaalvorming en tenslotte over het afwentelingsprobleem bij de sociale verzekering, een en ander in de laatste twee hoofdstukken van het werk.

Al met al, een boek, waarmede ons inzicht in vele opzichten verdiept en geschraagd wordt.

M. C.

INTERNATIONALE NOTITIES.

DUITSCHLAND.

Twee vraagstukken overheerschen op het oogenblik het economisch leven in Duitschland: voedsel en steenkolen. Aan beide heerscht gebrek.

De agrarische productie in de Engelsche en Amerikaansche zône is, blijkens gegevens in de „Commercial History and Review of 1946” opgenomen in „The Economist” van 15 Maart jl., nog maar op de helft van de vooroorlogsche te stellen; in de Fransche en Russische zône bedroeg zij ongeveer een derde van het peil van voor den oorlog. De toestand in laatstgenoemde zône is het gunstigst.

De Duitse bevolking is, op ongeveer $\frac{4}{5}$ van het vooroorlogsche grondgebied, van 68 miljoen tot 65,9 miljoen teruggelopen; circa 5 miljoen personen verkeerden in krijgsgevangenschap. De rantsoenen zijn sinds den herfst van verleden jaar vastgesteld op 1.550 calorieën. Desondanks moeten groote hoeveelheden voedsel, hoofdzakelijk door de Amerikanen en de Engelschen, worden ingevoerd.

De steenkolenproductie vertoont voor 1946 de volgende cijfers:

Ruhrgebied 54,8 miljoen ton of 44,5 pCt. van 1935/1938.

Saargebied 7,9 miljoen ton of 63,5 pCt. van 1935/1938.

Hierbij kan nog de productie worden gevoegd van bruinkolen in de Engelsche zône, ter grootte van 47,5 miljoen ton, hetgeen de vooroorlogsche productie overtreft. Dit kwantum bruinkolen is gelijk te stellen met circa 10,6 miljoen ton steenkolen. Van de steenkolen werd uitgevoerd uit het Ruhrgebied 13,5 miljoen ton, uit het Saargebied 1,5 miljoen ton.

De industriële productie kon op grond van de steenkolenschaarschte niet op peil komen. Zij bedroeg voor staal in de Engelsche zône 20 pCt. van die van voor den oorlog; zoo ook in de Amerikaansche zône. In de Fransche zône was het cijfer 10 pCt. Voor de Russische zône zijn in dit opzicht geen gegevens beschikbaar.

Bij dit alles moet men bedenken, dat in de verschillende zônes vele fabrieken werden ontmanteld en in het kader der herstelbetalingen weggevoerd. Door Engeland 444 stuks, door Amerika 157, door Frankrijk — dat inmiddels ook het Saargebied tot zich trok — 57. Ook Rusland voerde veel fabrieken (en arbeiders) weg.

CANADEESCHE VALUTAMOELLJKHEDEN.

In April 1945 gaf de Canadeesche Regeering een witboek uit, waarin als één der economische doeleinden van na den oorlog o.a. een jaarlijkschen export van \$ 1.750 miljoen werd aangegeven. De facto bedroeg de Canadeesche export in 1945, volgens de „Records & Statistics” van „The Economist” van 15 Maart jl., \$ 3.218 miljoen. In 1946 liep het cijfer, hoofdzakelijk tengevolge van verminderde wapenexporten, tot \$ 2.312 miljoen terug. De import tot en met November 1946 was \$ 1.547 miljoen

groot, of wel 17, pCt. meer dan in 1945. Naast dit actieve saldo van de handelsbalans heeft Canada nog groote bedragen ontvangen uit hoofde van toerisme, t.w. \$ 212 miljoen of 7 pCt. meer dan in 1929.

Ondanks dit alles verkeert Canada in valutamoeilijkheden. Hoofdoorzaak daarvan is, volgens een beschouwing „Canada's critical exchange problem" in „The Commercial and Financial Chronicle" van 27 Februari jl., het feit, dat Canada „soft money" ontvangt en „hard money" moet betalen.

De Canadeesche export is gericht op het sterlinggebied en voor dezen export moeten bovendien credieten worden verstrekt. Per 31 Januari jl. was op een totaal bedrag aan credieten van \$ 1.850 miljoen reeds \$ 850 miljoen door het buitenland opgenomen. Daartegenover komt een groot deel van den Canadeeschen import uit de Vereenigde Staten. Van 1936—1938 bedroeg het maandelijksch nadeelig saldo met dit land \$ 38 miljoen, in November en December 1946 liep het op tot \$ 70 miljoen. Het jaarlijksch tekort voor 1946 wordt geschat op circa \$ 0,5 milliard. Hierin zit de kern van de Canadeesche moeilijkheden. De winst uit hoofde van het toerisme is per saldo niet zoo groot, omdat tengevolge van de revaluatie van den Canadeeschen dollar vele Canadeezen werden geanimeerd om naar het buitenland te gaan. In 1946 werd aan toerisme netto \$ 85 miljoen ontvangen, tegen een gemiddelde van \$ 140 à \$ 170 miljoen vóór den oorlog.

Het nadeelig saldo ten opzichte van de Vereenigde Staten kan ook geen compensatie vinden in de goudproductie, die in 1946 een daling vertoonde, nl. \$ 110 miljoen tegen \$ 200 miljoen normaal.

HERSTEL VAN DE ZILVERMARKT.

De zilverprijs te New York, die in November 1946 nog 90 dollarcent per ons bedroeg, daalde op 20 Januari van dit jaar tot 71 dollarcent. Deze daling werd gevolgd door Londen, waar een prijscorrectie plaatsvond — zie „E.-S.B." van 12 Februari jl. — van 55½ pence tot 44 pence per ons fijn.

De depressie op de zilvermarkt heeft zich niet voortgezet. Een herstel trad in en wel op 23 Februari jl. Engelse aankopen te New York, aldus „The Banker" van Maart jl., deden den zilverprijs aldaar van 71 dollarcent per ons fijn stijgen tot 76 dollarcent; eind Februari bereikte de zilvernootering een hoogte van 81 dollarcent.

Millioenen onzen zilver werden te New York aangekocht voor rekening van Londen, meer dan Engeland noodig heeft voor zijn industriële behoeften. Voor wie kocht Engeland? Naar verluidt voor Britsch-Indië, doch de vraag rijst, op welke wijze de Londensche koopers aan dollars kwamen, die stellig niet door de Engelse Regeering daarvoor beschikbaar waren gesteld. De oplossing van het mysterie ligt in België. België stelde dollars beschikbaar aan Londensche firma's, die vervolgens het zilver naar Britsch-Indië verscheepten. Te Bombay nl. bedroeg het prijsverschil met New York 40 pCt., zoodat het voor België de moeite waard werd om via Londen te arbitreeren. Het stelde daarvoor gaarne zijn dollarsaldi beschikbaar, waarvoor het per saldo grootere sterling-saldi terugkreeg. En voor België zijn dollars even schaarsch als ponden sterling.

Door deze transacties werd het prijsverschil tusschen Bombay en New York kleiner en wel in dien zin, dat te New York de notering omhoog ging. Ook Londen volgde met een verhooging van 44 pence tot 49 pence per ons fijn.

In hoeverre deze arbitragetransacties een blijvend herstel van de zilvermarkt inluiden, moet de toekomst leeren.

MEDEDEELING VAN HET SECRETARIAAT VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART.

VERSLAG OVER DE WERKZAAMHEDEN DER CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART IN 1945.

ADMINISTRATIEVE AANGELEGENHEDEN.

Samenstelling der Centrale Commissie.

Toen de Centrale Commissie te Lausanne in April 1940 voor de laatste maal bijeen kwam vóór de vijandelijkheden, bepaalde zij haar volgende zitting in September van hetzelfde jaar. De gebeurtenissen verhinderden deze bijeenkomst.

Sedert den aanvang van het jaar 1945 streedden de Regeeringen, leden der Centrale Commissie, er naar het de Centrale Commissie mogelijk te maken, haar werkzaamheden te hervatten, zoodra de toestand in Europa dit zou toelaten. Besprekingen hadden plaats langs diplomatieken weg. Als tijdelijke regeling werd overengelen: 1e, dat de Regeering der Vereenigde Staten van Amerika zou worden vertegenwoordigd in de Centrale Commissie, terwijl de Amerikaansche, Fransche en Britsche delegaties de administraties van de Rijnsectoren, voorzover die binnen hun respectievelijke bezettingszones in Duitschland vallen, zouden vertegenwoordigen; 2e, dat, in afwijking van artikel 355 van het verdrag van Versailles en van de daaropvolgende overeenkomsten met de Nederlandsche Regeering, welke een differentieele stemming inhielden, iedere Regeering over slechts één stem zou beschikken.

De Fransche Regeering wees 1 Mei 1945 den heer Adrien Thierry, ambassadeur van Frankrijk, als permanent president der Centrale Commissie aan, ter vervanging van den heer Jean Gout, gevolmachtigd gezant, wiens gezondheidsstoestand hem verhinderde de functies te hervatten, welke hij sedert 1923 had vervuld.

Voorts hadden belangrijke veranderingen plaats in de samenstelling der Commissie, welke sedert 1940 het overlijden van vele zijner leden had te betreuren, t.w.: de twee Belgische Commissarissen: de heer de Ruelle, gevolmachtigd gezant en juridisch adviseur van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken en Handel, de heer Woestijn, Directeur-Generaal der Binnenscheepvaart; de Fransche Commissaris: de heer Albert Mahieu, Senator; de Commissaris van Groot-Brittannië: de heer Keane; de drie Commissarissen voor Nederland: de heer Kröller, Directeur der Maatschappij Wm. Müller & Co.; de heer Schlingemann, Directeur bij den Waterstaat; de heer Telders, Hoogleraar aan de Universiteit te Leiden.

Overigens legden de volgende heeren hun functies neer: de heer Livingston, plaatsvervangend Commissaris van Groot-Brittannië, de heer J. Valloton, Commissaris van Zwitserland.

Dientengevolge wezen onderstaande Regeeringen de volgende personen aan om hen te vertegenwoordigen in de Centrale Commissie:

België:

de heer Fernand Muûls, gevolmachtigd gezant en juridisch adviseur van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, de heer Lucien Charbonnier, Directeur van den Scheepvaartdienst aan het Ministerie van Publieke Werken.

Vereenigde Staten:

de heer Livingston T. Merchant, gevolmachtigd gezant, adviseur bij Economische Zaken van de Ambassade der Vereenigde Staten te Parijs, de heer Rainey, assistent bij den Dienst van Politieke Amerikaansche Zaken te Berlijn, de heer Russel McClure, attaché bij de Ambassade der Vereenigde Staten te Parijs.

Frankrijk:

de heer Pierre Peltier, Directeur der Waterwegen bij het Ministerie van Publieke Werken; de heer René Graff, Hoofd-ingenieur van de Rijnscheepvaart en Directeur der autonome haven van Straatsburg.

Groot-Brittannië:

Sir Osborne Mance, Brigadier Generaal, K.B.E., C.B., C.M.G., D.S.O.

Nederland:

de heer J. H. Kiewiet de Jonge, Directeur van de Maatschappij Wm. Müller & Co.; de heer C. J. M. Schaepman, Afdeelingsschef bij het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, (benoemd tot gevolmachtigd gezant in Juni 1946); de heer N. Th. Koomans, Directeur van het Gemeentelijk Havenbedrijf te Rotterdam.

Zwitserland:

de heer Alfred Schaller, Directeur van de Zwitsersche scheepvaartadministratie en van de haven van Bazel.

Op de zittingen van November en December 1945 was de samenstelling der Centrale Commissie als volgt:

Voorzitter: Adrien Thierry.

België:

Gedelegeerden: Muûls en Charbonnier;

Vereenigde Staten ¹⁾:

Gedelegeerde: Livingston T. Merchant, Plaatsvervangend gedelegeerde: Rainey en McClure.

Frankrijk:

Gedelegeerden: Chargeraud ²⁾, Peltier en Graff, Plaatsvervangend gedelegeerde: Bonet-Maury.

Groot-Brittannië:

Gedelegeerde: Sir Osborne Mance.

Nederland:

Gedelegeerden: Kiewiet de Jonge, Schaepman, Koomans.

¹⁾ Alleen de heer Rainey nam deel aan de Novemberzitting.
²⁾ Directeur der afdeling van Technische Overeenkomsten bij het Ministerie van Buitenlandsche Zaken te Parijs.

Zwitserland:

Gedelegeerden: Hohl ^{*)}, Schaller.
Het secretariaat werd verzorgd door den heer Walther, Secretaris-Generaal.

BIJENKOMSTEN DER COMMISSIE EN DER COMITE'S.

De urgentie en de talrijke problemen, welke zich voordeden bij de sedert enkele maanden weder opgenomen Rijnscheepvaart onder geheel-gewijzigde omstandigheden, ontstaan door de desorganisatie en vernielingen tengevolge van de militaire operaties, brachten de Centrale Commissie ertoe, te breken met haar traditionele gewoonte twee bijeenkomsten te houden, één in het voorjaar en één in het begin van den winter; zij hield een vergadering in November en een tweede in December.

De militaire bezettingsautoriteiten in Duitsland namen deel aan de werkzaamheden der Centrale Commissie door zich te doen vertegenwoordigen op de zittingen:

de Amerikaansche zone, door Lt. Kolonel Clemens, de Fransche zone door Generaal Paquin, bijgestaan door de Commandanten Seguin en Broyet, de Britsche zone door Kolonel Collard, Voorzitter van het „Rhine Interim Working Committee” te Duisburg.

Sedert haar eerste zitting heeft de Centrale Commissie een aantal comité's ingesteld, waarvan de eerste drie nog in den loop van het jaar bijeen kwamen. Deze zijn:

- een comité belast met de invoering van een paspoort voor Rijnschippers,
- een comité voor het politiereglement voor de scheepvaart op den Rijn,
- een permanent technisch comité,
- een comité belast met bestudeering van een gelijkvormige regeling der voorwaarden, waarop de schippers zich boordproviandering, levensmiddelen en valuta, benodigd voor hun beroep, zouden kunnen verschaffen,
- een comité voor het jaarverslag.

Conventie van Mannheim en gemeenschappelijke reglementen.

Er werd in het jaar 1945 geen verandering in de conventie van Mannheim gebracht. De veranderingen van statutaire beteekenis van tijdelijken aard, aangebracht in de wijze van functioneering en de samenstelling van de Centrale Commissie, ten aanzien van den vóóroorlogsch status, zijn reeds hierboven vermeld.

Het politiereglement voor de Rijnscheepvaart, begin 1939 in werking getreden, werd niet gewijzigd. Niettemin heeft de Centrale Commissie de bepalingen, die de scheepvaart betreffen, aangevuld door voorschriften uit te werken, welke zij aan de oeverstaten verzocht toe te passen, indien deze laatste tijdelijke en plaatselijke bepalingen zouden moeten toepassen in verband met buitengewone tijdsomstandigheden.

Jaarverslag.

Het comité van het jaarverslag onder voorzitterschap van den heer Schaller en bestaande uit de heeren Charbonnier, McClure, Graff en Koomans, werd belast met het voorbereiden van het jaarverslag voor het jaar 1946.

Conferenties en vergaderingen, waarbij de Centrale Commissie was vertegenwoordigd.

De Centrale Commissie had haar Secretaris-Generaal belast een studiereis in de bezettingszones aan den Rijn te ondernemen. Deze had zodoende gelegenheid in November een vergadering van de uit drie partijen samengestelde technische commissie, die bijeenkwam te Eltville, in de Amerikaansche zone bij te wonen, alsook een vergadering van het „Rhine Interim Working Committee” te Duisburg in de Engelsche zone. Hij woonde als „observateur” der Centrale Commissie eveneens een vergadering bij van de uitvoerende commissie van het „Office Central des Sports Intérieurs Européens” (E.C.I.T.O.) te Londen op 18 en 19 December.

Organisatieproblemen der administratieve diensten in de Deutsche sectoren van den Rijn.

Toen de Centrale Commissie haar werkzaamheden in November weder opnam, was te Duisburg op initiatief der Britsche militaire autoriteiten een instelling ontstaan ter coördinatie van het vervoer op den Rijn, welke in feite reeds eenige maanden in functie was. Dit comité, het „Rhine Interim Working Committee”, heeft een bijzonder karakter, omdat het in zich groepeerde de vertegenwoordigers der autoriteiten van de Amerikaansche, Fransche en Britsche bezettingen, maar tegelijkertijd ook de vertegenwoordigers der Belgische, Fransche en Nederlandsche Rijnvloeden, en sedert het voorjaar 1946 ook die van Zwitsersche reederijen. Er werd onmiddellijk verbinding gezocht en de Centrale Commissie nam kennis van het werkprogramma van dit comité en besprak dit programma met diens president, in samenhang met haar eigen bevoegdheden.

Aangezien de coördinatie van de werkzaamheden der administraties, welke met technische vragen op internationaal gebied zijn belast, aan de commissie toekomt, heeft zij een permanent technisch comité voor dit doel ingesteld. Wat betreft de werken in den Duitschen sector van de rivier, heeft zij den wensch te kennen gegeven, dat, teneinde zoo spoedig mogelijk weer een normalen toestand voor de Rijnscheepvaart te scheppen, een samenwerkend orgaan van de competente diensten de noodzakelijke werken in de drie bezettingszones zonder uitstel moet uitvoeren.

Telling der Rijnvloot.

Teneinde zoo spoedig mogelijk ingelicht te zijn omtrent den staat der Rijnvloot na den oorlog, heeft de Centrale Commissie aan de overadministraties gevraagd over te gaan tot statistische telling, volgens een door haar opgestelde vragenlijst.

Vrijgeleide voor schippers en proviandering der schepen.

Gezien de moeilijkheden door de scheepvaart ondervonden als gevolg van de ingewikkelde formaliteiten, waaraan het personenverkeer in Duitsland is onderworpen, alsook de groote moeilijk-

^{*)} Chef van de afdeling Financiële Zaken en der Verbindingen van het Politiek Federaal Departement.

heden, welke de bemanningen ondervinden om zich scheepsbenodigdheden en levensmiddelen, benodigd voor hun onderhoud, te verschaffen, heeft de Centrale Commissie deze en dergelijke problemen aan een studie onderworpen, maar een practische oplossing kon in den loop van 1945 nog niet worden verwezenlijkt.

TECHNISCHE AANGELEGENHEDEN.**Inlichtingen over den toestand der rivier.**

In het verlangen zoo snel mogelijk te worden ingelicht omtrent de technische situatie, waarvoor de scheepvaart is komen te staan als gevolg van de talrijke vernielingen aan de oevers en kunstwerken, veroorzaakt door de militaire operaties, vroeg de Centrale Commissie aan de competente overautoriteiten haar zoo spoedig mogelijk alle inlichtingen dienaangaande te verstrekken, inlichtingen, welke vervolgens geregeld zouden worden aangevuld. De op deze wijze verzamelde inlichtingen werden samengevoegd tot geheel en begin 1946 ter kennis van belanghebbenden gebracht.

In het overzicht over het jaar 1946 zullen bijzonderheden worden opgenomen omtrent den toestand der rivier, alsook over de uitvoerde werken.

NAUTISCHE AANGELEGENHEDEN.**Politiereglement voor de Rijnscheepvaart.**

Hierboven is reeds vermeld, dat de Centrale Commissie, zonder veranderingen in het politiereglement aan te brengen, deze materie toch heeft behandeld. In de eerste plaats zorgde zij er voor, dat het politiereglement in het geheele Rijngebied werd nageleefd, voorzover de buitengewone tijdsomstandigheden zulks toestonden. Zij heeft den overautoriteiten aanbevolen, zich te laten inspireren door deze beschikkingen, voor het geval nieuwe voorschriften momenteel onvermijdelijk blijken te zijn om het hoofd te bieden aan eventuele toestanden, welke het reglement niet had voorzien. Zij overwoog eveneens de aangelegenheden, die betrekking hebben op de scheepvaart bij nacht, het laten drijven der schepen, de vlotvaart en het openen der schipbruggen. Teneinde gelijkvormigheid te scheppen in de tijdelijke maatregelen, die, volgens artikel 101 van het politiereglement, de plaatselijke autoriteiten moeten treffen, heeft zij een aantal beschikkingen uitgewerkt, welke door bovengenoemde autoriteiten daar, waar het noodig is, zullen worden toegepast; deze beschikkingen betreffen de bekendmaking van gemeente gedeelten in de rivier en aan de oevers en in het bijzonder de volgende voorschriften, betrekking hebbende op de bevaarbare passages in de vernielde werken.

De uiteinden der bevaarbare passages in de vernielde werken zullen als volgt worden aangegeven:

- a. bij dag: twee vlaggen: rood en wit, de een boven de ander, gelijk aan die, voorzien door artikel 95.
- b. bij nacht: een helder wit licht, één meter onder een helder rood licht.

De bepalingen van artikel 64 blijven toepasselijk voor de vernielde werken.

Voor het geval, dat nog meer hinderpalen zouden voorkomen in een kort gedeelte, is het aanbevolen, in toepassing der bepalingen van artikel 43, de signaleering van de geheele passage te behandelen alsof het één werk betrof.

JURIDISCHE AANGELEGENHEDEN.**Het weder instellen van scheepvaartrechtbanken.**

In haar eerste zitting in November, heeft de Centrale Commissie de wederinstelling der scheepvaartrechtbanken onderzocht, daar, waar deze herstelling nog niet heeft plaatsgevonden. Zij vestigde de aandacht der bevoegde autoriteiten op de noodzakelijkheid, zoo spoedig mogelijk de noodige maatregelen te treffen, opdat de scheepvaart opnieuw zou kunnen beschikken over een gespecialiseerde rechtspraak in scheepvaartzaken, in overeenstemming met de bepalingen van artikel 33 en de daaropvolgende der conventie van Mannheim, met de mogelijkheid, in tweede en laatste instantie in hooger beroep te gaan bij de Centrale Commissie.

BOEKAANKONDIGING.

Publicatie No. 39 van het Nederlandsch Economisch Instituut.

Binnenkort zal verschijnen de 39ste publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut, t.w.:

„Loonshoogte en werkgelegenheid” door Dr H. J. Witteveen. Deze studie wordt in den handel gebracht voor f 6*. Voor donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut geldt de verminderde prijs van f 4,50

Donateurs en leden kunnen zoowel bij het Secretariaat van het N.E.I., Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam-W. (Giro No. 8408), als bij de uitgevers (De Erven F. Bohn N.V., Haarlem) bestellen. Anderen uitsluitend bij den boekhandel en de uitgevers.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Ook in de afgelopen week bleef de geldmarkt nog overwegend krap. De noteeringen voor alle termijnen bleven op hetzelfde niveau van 1⁵/₈ pCt. laten en 1¹¹/₁₆ pCt. bieden. Aanleiding tot ruiltransacties is er dus niet; dienovereenkomstig bleef de affaire uiterst beperkt.

Ondanks de hoge disconto's voor de korte termijnen scheen er toch nog wel belangstelling voor jaarpapier te bestaan, dat tegen 1½ pCt. van den Agent kon worden verkregen. Er schijnt dus nog sterke voorkeur te bestaan voor het behalen van een zoo hoog mogelijke rente, waarbij wellicht de termijn van de belegging een minder belangrijke rol speelt. Het is echter zeer de vraag, of deze politiek op eenigszins langeren termijn wel goede vruchten zal afwerpen. Wanneer immers de aanslagen in de V.A.B. en de Heffing ineens zullen moeten worden betaald, zullen de banken ongetwijfeld met schatkistpapier moeten betalen, indien zij niet tijdig zorgen voldoende liquide middelen te hebben uit vervallend schatkistpapier. Zal de Staat dit schatkistpapier dan tegen de agentstarieven overnemen, of aansluitend bij een wellicht krappe marktpositie tegen de dan geldende hoge marktdisconto's? Hoewel hieromtrent niets bekend is, lijkt voorzichtigheid in het kiezen der termijnen bij belegging in schatkistpapier toch wel gewenscht.

De Nederlandsche Bank gaat thans over tot de verdeling van goud en buitenlandsche betaalmiddelen, welke haar in 1946 reeds of nog niet waren aangeboden. De overneming dient voor 1 Mei a.s. te hebben plaatsgevonden. In verband met onze moeilijke deviezenpositie, nog eens geaccentueerd door het groote tekort (f 215 miljoen) op

onze handelsbalans voor Februari 1947, is een groote opbrengst stellig gewenscht. Of er bijv. veel goud destijds is aangeboden en dus nu kan worden overgenomen, lijkt echter eenigszins twijfelachtig.

De Vereeniging voor den Effectenhandel heeft in de afgelopen week met betrekking tot Indische fondsen, waarop in 1940 en 1941 in Nederlandsch-Indië dividenden zijn betaald, maar welke dividenden hier te lande nog niet zijn gedeclareerd, beslist, dat zij voortaan zonder de betrokken dividendbewijzen zullen worden verhandeld. De handel in deze fondsen is dus nu mogelijk geworden.

De verkoop van Amerikaansche fondsen te Amsterdam bleef nog beperkt van omvang. De indruk bestaat, dat vrij veel rechtstreeks op de New Yorksche Beurs wordt verkocht. De New Yorksche noteringen laten boven de Amsterdamsche uit den aard der zaak een kleine marge toe, welke voor de deviezenbanken nog wordt vergroot door het verschil tusschen de aan- en verkoopkoersen van die dollars, welke zij in hun bedrijf kunnen gebruiken. Het voordeel van verkoop in New York boven Amsterdam, bedraagt voor hen dan ook gemiddeld ongeveer 1½ à 2 pCt. van het dollarprovenu, indien tegen Amsterdamsche notering wordt afgerekend. Hierbij loopen zij het koersrisico van de New Yorksche Beurs gedurende ongeveer één dag, wanneer althans wordt aangenomen, dat hun

STATISTIEKEN.

VERKEER EN VERVOER IN NEDERLAND.

Omschrijving	Eenheid	Sept. 1946	Oct. 1946	Nov. 1946	Dec. 1946	Jan. 1947
Indexcijfer vervoer wilde binnenvaart	maandgem. 1938 = 100	149	155	156	89	82
Vervoer wilde binnenvaart	1.000 t.	1.364	1.424	1.430	816	751
waarvan brandstoffen		497	369	414	239	269
Wilde binnenvaart, prestatie	mill. t./km. maandgem.	207	227	206	121	119
Indexcijfer eigen vervoer te water	1938 = 100	98	127	121	79	
Eigen vervoer te water	1.000 t.	588	764	727	473	
Idem, prestatie	mill. t./km. maandgem.	47	49	43	29	
Indexcijfer internationale binnenvaart (laadverm.)	1938 = 100	26	31	31	21	18
Binnengekomen schepen	Aantal	1.681	1.819	1.883	1.382	1.025
Laadvermogen	1.000 t.	804	861	939	679	542
Lading		410	459	423	309	277
waarvan onder: Nederlandsche vlag		303	353	319	239	196
" " Belgische vlag		102	101	97	69	79
Vertrokken schepen	Aantal	1.695	1.874	1.997	1.220	1.081
Laadvermogen	1.000 R.T.	840	890	978	596	599
Lading		376	400	393	203	226
waarvan onder: Nederlandsche vlag		251	288	270	134	169
" " Belgische vlag		93	98	112	63	45
Schepen in doorvaart	Aantal	671	916	854	574	485
Laadvermogen	1.000 R.T.	492	675	631	408	329
Lading		253	307	246	174	175
waarvan onder: Nederlandsche vlag		58	79	73	34	51
" " Belgische vlag		141	163	126	108	97
Indexcijfer zeevaart (inhoud)	1938 = 100	29	29	27	27	33
Binnengekomen zeeschepen	Aantal	598	637	616	656	573
Bruto inhoud	1.000 R.T.	1.315	1.241	1.183	1.275	1.485
Idem, alleen geladen schepen		1.207	1.113	1.097	1.107	1.342
waarvan in lijnvaart		565	497	538	657	563
Vertrokken zeeschepen	Aantal	555	620	601	556	586
Bruto inhoud	1.000 R.T.	1.278	1.323	1.212	1.111	1.460
Idem, alleen geladen schepen		727	829	767	773	913
waarvan in lijnvaart		495	536	567	547	634
Goederenverkeer ter zee:						
Gelost bij invoer	1.000 t.	800	762	616	632	432
" " doorvoer		99	131	56	53	62
Geladen bij uitvoer		87	110	150	133	139
" " doorvoer		137	102	102	101	89
Indexcijfer goederenvervoer Ned. Spoorwegen	1938 = 100	87	105	110	92*	99*
Goederenvervoer Ned. Spoorwegen, totaal	1.000 t.	1.047	1.269	1.322	1.106*	1.189*
waarvan grensoverschrijdend		149	205	251	243*	231*
Reizigerskilometers Ned. Spoorwegen	1 miljoen	526	476	454	452*	431*
Tramwegen, vervoerde reizigers	1 miljoen	50,6	51,2	49,3	48,0	47,7
Interloc. autobusdiensten; vervoerde reizigers		11,9	12,3	13,5	13,1	
Locale autobusdiensten; vervoerde reizigers		5,8	6,5	6,7	7,1	
Indexcijfer verkeer op de rijkswegen	1938 = 100	138	136	134	127	117
Slachtoffers verkeersongevallen:						
Overleden	Aantal	102	116	103	81	45
Ernstig gewond		645	608	558	452	417
Licht gewond		574	510	469	362	364
Indexcijfers:	1938 = 100					
Overleden		157	178	158	125	69
Ernstig gewond		175	165	152	123	113
Licht gewond		63	55	51	39	40

* Voorloopig cijfer

New Yorksche relaties bereid zijn om op telegrafisch advies uit eigen voorraad te leveren.

Het slagen van de 3 pCt. emissie Gelderland wijst er op, dat de rentestand weer iets is gedaald, en het 3 pCt. niveau weer is genaderd. De 3—3½ pCt. 1947 noteerde aan het einde der week 997/8 pCt. De aandelenmarkt was in de afgelopen week over het algemeen hooger. Ook de Indische fondsen deelden in de koersstijging; in hoeverre het recente nieuws uit Indië hierop van invloed was, valt moeilijk na te gaan.

Ter illustratie volgen de koersen van eenige belangrijke fondsen (hoofdkoersen).

	14 Maart 1947	21 Maart 1947
A.K.U.	147½	148½
van Berkels Patent	120½	119
Lever Bros. Unilever C.v.A.	234½	235½
Philips G.b.v.A.	329	331½
Kon. Petroleum	370	369½
H.A.L.	161½	163
N.S.U.	140½	144½
H.V.A.	199	206½
Deli Maatschappij C.v.A.	130	132
Amsterdam Rubber	135	140

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal	Papier op het buitenland	Tegoeed bij corresp. in het buitenland en buitelandse betaalmiddelen	Wissels, prom. enz. en open marktpapier	Beleeningen
3 Febr.'47	647.705	4.465.174	135.299	5	185.428
10 " '47	647.738	4.470.574	88.450	5	164.879
17 " '47	647.916	4.462.320	65.753	5	156.047
24 " '47	647.938	4.462.931	61.837	—	151.317
3 Mrt '47	467.548	4.468.251	101.264	1	155.450
10 " '47	521.753	39.953	69.072	1	152.200
17 " '47	521.794	41.339	87.494	1	162.388
24 " '47	521.847	45.126	79.671	1	170.433

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in rekening-courant				Vrije saldi
		's Rijks Schatkist	Geblokkeerde saldi van banken	Geblokkeerde saldi van anderen		
3 Febr.'47	2.718.430	1.260.428	35.396	44.165	617.466	
10 " '47	2.693.389	1.250.121	41.323	43.717	586.745	
17 " '47	2.684.435	1.193.260	37.270	41.115	615.360	
24 " '47	2.694.844	1.159.861	54.194	41.191	618.475	
3 Mrt '47	2.740.095	903.639	60.012	46.052	697.878	
10 " '47	2.722.424	708.454	47.085	43.147	680.047	
17 " '47	2.708.881	741.917	31.027	42.705	697.306	
24 " '47	2.705.391	754.162	31.613	43.820	686.750	

BANK VAN ENGELAND.

(Voornaamste posten in miljoenen ponden).

Data	Metaalvoorraad	Govt. debits and Govt. securities	Fiduciary issue	Biljetten in circulatie	Biljetten in Banking Dept.
26 Febr.'47	0,2	1.449,3	1.450	1.375,6	74,7
5 Mrt '47	0,2	1.449,3	1.450	1.381,4	68,8
12 Mrt '47	0,2	1.449,3	1.450	1.385,4	64,8
19 Mrt '47	0,2	1.449,4	1.450	1.386,8	63,4

Data	Gouden en zilveren munten	Govt. securities	Other securities		Deposits		
			Disc. and advances	Securities	Totaal	Public deposits	Banken
26 Febr.'47	0,9	279,4	16,0	15,2	367,8	22,4	285,2
5 Mrt '47	0,8	343,3	12,1	18,6	425,2	9,8	319,0
12 Mrt '47	0,8	314,4	12,4	19,7	393,7	9,7	289,4
19 Mrt '47	0,7	333,5	11,4	18,7	409,3	10,2	307,7

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 24 Maart 1947.

Activa.		
Wissels, promessen en schuldbrieven in disconto	Hoofdbank f —) Bijbank " —) Agentsch. " 1.000 ..	1.000,0
Wissels, schatkistpapier en schuldbrieven, door de Bank gekocht (art. II, te lid, sub 3 van de Bankwet 1937 i° art. 4 van het Koninklijk besluit van 1 October 1945, Staatsblad No. F 204)		
Schatkistpapier, door de Bank overgenomen van den Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		2.100.000.000,—
Beleeningen: (incl voor-schotten in rekening-courant op onderpand)	Hoofdbank f 162.393.031,70 *) Bijbank " 979.608,28 Agentsch. " 7.060.424,94	
Op effecten, enz.	f 170.433.064,92	
Op goederen en ceelen	f 170.071.464,76 *) 361.600,16	170.433.064,92 *)
Voorsschotten aan het Rijk (art. 16 van de Bankwet 1937)		
Boekvordering op den Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		1.500.000.000,—
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 520.376.008,43	
Zilveren munt, enz.	" 1.470.870,46	521.846.878,89
Papier op het buitenland	f 45.125.900,—	
Tegoeed bij correspondenten in het buitenland	" 74.875.105,17	
Buitelandse betaalmiddelen	" 4.795.399,94	124.796.405,11
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds		71.923.136,15
Gebouwen en inventaris		3.000.000,—
Diverse rekeningen		35.261.355,45
		f 4.527.261.840,52

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000,—
Reservefonds	" 12.377.412,28
Bijzondere reserves	" 23.774.634,92
Pensioenfonds	" 15.565.684,97
Bankbiljetten in omloop (oude uitgiften)	" 137.245.975,—
Bankbiljetten in omloop (nieuwe uitgiften)	" 2.705.390.760,—
Bankassigaties in omloop	" 184.928,22
Rekening-courant saldo's: 's Rijks Schatkist	f 754.162.302,13
Geblokkeerde saldo's van banken	" 31.612.934,90
Geblokkeerde saldo's van anderen	" 43.820.449,49
Vrije saldo's	" 686.749.929,59
Diverse rekeningen	" 4.516.345.615,81 96.376.829,32
	f 4.527.261.840,52

*) Waarvan schatkistpapier rechtstreeks door de Bank in disconto genomen

*) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad no. 99) 42.165.200,—
Circulatie der door de Bank namens den Staat in het verkeer gebrachte muntbiljetten 150.664.057,—

ZWEEDSCHE RIJKSBANK.

(Voornaamste posten in miljoenen kronen).

Data	Metaal		Staatsfondsen		Saldi buitenland	Fondsen ter beschikking der staats-schuld	Promessen staats-schuld
	Goud	Over-waarde goud	Eigen	Vreemd			
22 Febr. 1947	737	467	1.693	440	207	94	182
28 Febr. 1947	715	453	1.693	406	174	94	182
7 Mrt 1947	643	408	1.699	399	233	94	182
15 Mrt 1947	610	386	1.676	381	259	94	182

Data	Biljetten in circulatie	Deposito's			45 dagen	Buiten-landsche banken	Regularisatie-rekening
		Direct opvraagbaar					
		Totaal	Staat	Banken			
22 Febr. 1947	2.519	976	556	369	230	205	3
28 Febr. 1947	2.678	822	506	260	230	179	2
7 Mrt 1947	2.615	840	521	264	230	184	1
15 Mrt 1947	2.514	905	733	110	230	188	3

NATIONALE BANK VAN BELGIË.
(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Totaal van den goudvoorraad ¹⁾	Buitenlandse geverzen	Papier op België	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel en pasmunt	Vorderingen op den Staat
6 Febr. 1947	31.172	7.802	4.788	234	716	48.823
13 " 1947	31.035	7.833	5.007	237	738	49.648
20 " 1947	30.518	8.266	4.383	272	611	49.228
27 " 1947	30.281	8.470	4.165	318	650	49.533
6 Maart 1947	27.721	8.486	4.570	353	694	50.808
13 " 1947	27.686	10.299	4.131	327	689	52.932
20 " 1947	27.702	10.010	3.923	332	725	52.607

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa ¹⁾	Rekening-courant saldi			Besluitwet van 6 Oct. '44 ²⁾
			Bankbiljetten in omloop	van de Schatkist	van anderen	
6 Febr. 1947	637	160.860	74.417	4	5.105	601
13 " 1947	637	160.854	74.089	5	5.210	600
20 " 1947	637	160.397	73.876	2	4.945	599
27 " 1947	637	161.630	74.452	5	5.508	595
6 Maart 1947	637	163.351	75.348	2	6.270	590
13 " 1947	637	163.215	75.142	3	6.406	588
20 " 1947	637	162.396	74.733	3	6.011	587

¹⁾ Waarvan 10.493 miljoen francs. onbeschikbaar goudsaldo na herwaardeering van den goudvoorraad (Besluitwet no. 5 van 1-5-1944).

²⁾ Waaronder begrepen de post „Emissiebank te Brussel“, ten bedrage van 64.597 miljoen francs.

³⁾ Deze post omvat: oude biljetten over te boeken op tijdelijk onbeschikbare of geblokkeerde rekeningen en niet aangegeven oude biljetten.

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	Maart 1947	28 Febr. 1947
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	f 971.922.073,10	f 1117.323.743,18
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Bank voor Nederlandsche Gemeenten	„ 156.886,22	„ 476.480,03
Kasvorderingen wegens creditverstreking aan het buitenland	—	—
Daggeldleening tegen onderpand	—	—
Saldo der postrekeningen van Rijkscomptabelen	„ 415.200.564,16	„ 399.837.105,56
Voorschotten op ultimo Januari 1947 aan de gemeenten wegens aan haar uit te keeren belastingen	—	—
Vordering in rek.-courant op: Nederlandsch-Indië	„ 621.746.924,75	„ 619.100.710,51
Suriname	„ 35.797.609,88	„ 35.797.593,98
Curacao	„ 5.246.337,86	„ 5.246.337,86
Het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	—	—
Het staatsbedrijf der P., T. en T.	—	—
Anderse staatsbedrijven en instellingen	„ 531.191.287,51	„ 515.312.187,79
Verplichtingen		
Voorschot door De Nederlandsche Bank verstrekt	—	—
Voorschot door De Nederlandsche Bank in rekening-courant verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Nederlandsche Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	f 631.152.600,—	f 603.352.600,—
Schatkistpromessen in omloop (rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank 's geplaats nihil)	„ 5727.500.000,—	„ 5676.500.000,—
Daggeldleeningen	—	—
Muntbiljetten in omloop	„ 150.799.670,50	„ 153.352.340,—
Schuld op ultimo Januari 1947 aan de gemeenten wegens aan haar uit te keeren belastingen	„ 19.377.558,07	„ 19.377.558,07
Schuld in rek.-courant aan: Nederlandsch-Indië	—	—
Suriname	—	—
Curacao	—	—
Het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	„ 26.522.831,76	„ 18.753.034,70
Het staatsbedrijf der P., T. en T.	„ 439.285.842,65	„ 436.084.150,93
Anderse staatsbedrijven	„ 3.608.093,96	„ 3.542.588,96
Schuld aan diverse instellingen in rekening met 's Rijks Schatkist	„ 3166.659.181,32	„ 3195.301.242,16

BANK VAN FRANKRIJK.
(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaalvoorraad	Disconto's en voorschotten	Voorschotten aan den Staat		
			Vaste	Schatkist	Bezettingskosten Duitschland
20 Febr. 1947	94.817	127.507	59.449	74.200	426.000
27 Febr. 1947	94.817	133.035	59.449	54.000	426.000
6 Maart 1947	82.817	132.430	59.449	67.500	426.000
13 Maart 1947	82.817	134.030	59.449	70.600	426.000

Data	Bankbiljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Staat	Diversen
20 Febr. 1947	723.963	51.768	793	50.975
27 Febr. 1947	737.692	54.626	831	53.795
6 Maart 1947	747.922	58.315	780	56.860
13 Maart 1947	745.728	60.153	778	58.417

NATIONALE BANK VAN ZWITSERLAND.
(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaalvoorraad	Buiteni. wissels	Disconto's en voorschotten	Effecten	Biljetten in circulatie	Andere crediten
22 Febr. 1947	4.948,6	164,0	73,9	52,8	3.771,5	1.273,4
28 Febr. 1947	4.951,4	162,1	74,5	52,8	3.884,6	1.163,2
7 Mrt. 1947	4.966,8	160,1	75,9	52,8	3.837,4	1.229,4
15 Mrt. 1947	4.984,8	163,0	70,1	52,8	3.794,6	1.294,3

EENIGE INDEXCIJFERS VAN DE INDUSTRIEELE PRODUCTIE IN NEDERLAND ¹⁾.

1938 = 100	Mei 1945	Dec. 1945	Aug. 1946	Sept. 1946	Oct. 1946	Nov. 1946	Dec. 1946	Jan. 1947
Walsproducten van ijzer en staal ²⁾	—	57	67	86	102	105	125	104
Cement	37	85	98	101	108	96	73	24*
Metselsteenen	3	33	48	51	70	73	76	81
Deuren	—	—	30	27	44	39	33	56
Katoen- en linnenweverijen	1	21	43	48	50	52	48	—
Schoenen	—	57	—	83	97	100	—	—
Sigaren	8	36	49	56	65	59	54	—
Sigaretten	8	65	72	84	104	97	74	—
Boter	—	27	82	68	58	49	35	27
Kaas	—	1	87	63	63	35	23	19

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin van het C.B.S.“; — beteekent 0; * beteekent-de gegevens ontbreken.

²⁾ 1940 = 100.

³⁾ Lagere cementproductie i.v.m. het, tengevolge van de vorst, stilleggen van de bouwnijverheid.

Verschenen :

MAN VAN DE DAAD

Marten Mees en de opkomst van Rotterdam

door **Mr. W. C. Mees**

700 pagina's met een 40-tal illustraties

Prijs geb. f 16.-

UITGAVE NIJGH & VAN DITMAR - R'DAM

In den boekhandel verkrijgbaar

Beschikbare krachten

Hoofdboekhouder op grootē bankinstelling

zoekt wegens verandering een passenden zelfstandigen werkring op Accountantskantoor of grootē Bankinstelling. Administratief zeer goed onderlegd. Is in het bezit van diploma's Boekhouden en studeerend voor Boekhouden M.O., Practische ervaring op Accountantskantoor, als zoodanig gestudeerd voor N.I.v.B.

Brieven onder No. 863, Bur. van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

Vacatures

GROTE NEDERLANDSE TEXTIEL ONDERNEMING

vraagt een representatief

TECHNISCH-COMMERCIEEL DIRECTEUR

prima organisator en vertrouwd met monetaire vraagstukken en belastingzaken. Kennis der moderne talen (gaarne ook Spaans) in woord en schrift. Belangstelling voor sociaal personeelsbeleid. Ervaring textielindustrie strekt tot aanbeveling, doch wordt niet vereist. Leeftijd 35-45 jaar. Hoog salaris en tantlème. Geheimhouding verzekerd. Eventuele kandidaten zullen worden onderzocht door de Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, op 25 April 1947.

Eigenh. geschr. br. met voll. inl. en twee nieuwe pasfoto's (van voren en opzij) aan Adv. Bur. ALTA te Utrecht vóór 5 April. In linkerbovenhoek van brief, op foto's en envelop: ES- 5200 met naam, adres en leeftijd.

Bij het Ministerie van Economische Zaken kunnen voor direct geplaatst worden:

EEN ERVAREN JURIST

voor leidende functie.

EEN JURIST

met eenige ervaring.

EENIGE DOCTORANDI ECONOMIE

niet ouder dan 35 jaar.

Schriftelijke sollicitaties met volledige opgave van personalia, opleiding, vorige werkkriegen, alsmede laatstgenoten salaris, worden voor 10 April a.s. ingewacht bij de afdeling Personeel, Ministerie van Economische Zaken, Bezuidenhoutscheweg 48. Op de enveloppe vermelden „Jurist“ e.o. „Drs. Econ.“. Salarieering conform Rijksregeling. Voor goede krachten goede vooruitzichten.

Lever Brothers & Unilever N.V.
vragen voor de leiding harer
Financieele Afdeling

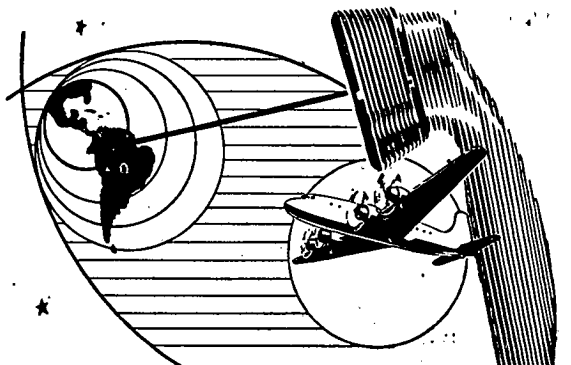
een allereerste kracht

met financieele en/of bankervaring en zeer goede talenten, kennis, in het bijzonder Engelsch. Leeftijd 35 à 40 jaar.

Brieven met volledige inlichtingen aan de Centrale Personeel-Afdeling Museumpark 1 te Rotterdam. In linker bovenhoek van de brief naam, adres, leeftijd en kenmerk ESB 6.

Annonces voor het volgend nummer

dienen uiterlijk Maandag 31 Maart a.s. in het bezit te zijn van de administratie, Lange Haven 141, Schiedam

Sneller dan het vliegtuig

P.T.T. leidt het Internationale postverkeer altijd lange de snelste wegen naar de plaats van bestemming, maar sneller dan het snelste vliegtuig en veel doeltreffender dan de langste brief is een gesprek met Uw relatie per radiotelefoon. - Het radiotelefonische verkeer met vrijwel alle Zuid-Amerikaanse Staten en ook met Curaçao en Suriname is hersteld.

Radiotelefoneer - 't zegt meer!

N.V. LANKHORST TOUWFABRIEKEN

SNEEK TEL. 3041-3042

SPINNERIJ—TOUWSLAGERIJ SEDERT 1803

N.V. Louis Dobbelmann Waddinxveen

KOFFIE

THEE

Verliesposten Voorkomend System

bestaande uit 4 Diensten

Het V.V.S. is een onmisbaar hulpmiddel bij het gezondhouden van uitstaande credieten. Aanvaard als onderdeel der debiteuren-administratie, zal het van groote praktische waarde blijken te zijn.

Onze V.V.S.-brochure wordt op aanvraag kosteloos toegezonden

Van der Graaf & Co's bureaux voor den handel N.V.

Amstelstraat 14-18, Amsterdam-C, Telefoon 38631 (6 lijnen)

Huygen & Wessel c.v.

VERWARMING VENTILATIE LUCHTBEHANDELING

Amersfoort - Amsterdam
Apeldoorn - Rotterdam - Leeuwarden